

ZLOČIN U FOČI - Kazнено popravni dom «Foča»

Predmet: Mitar Rašević i Savo Todović

Haški predmet prepušten Sudu Bosne i Hercegovine

Sud BiH

Broj predmeta: X-KRO-06/275

Optužnica broj: KT-RZ-162/06

Optužnica potvrđena: 29. decembra 2006. godine

Tužilaštvo: Vesna Ilić

Branilac Mitra Raševića: Slaviša Prodanović

Branioци Save Todovića: Mladen Šarenac i Jovan Debelica

Sudsko vijeće

sudija Hilmo Vučinić, Predsjednik Vijeća

Fisher Sheerin Avis, međunarodni sudac, član Vijeća

Paul Melchior, međunarodni sudac, član Vijeća

Suđenje prati regionalni tim za praćenje domaćih suđenja za ratne zločine koji čine sljedeće organizacije: Istraživačko dokumentacioni centar Sarajevo, Fond za humanitarno pravo iz Beograda, Documenta iz Zagreba i Centar za mir, nenasilje i ljudska prava, Osijek.

Tok postupka:

Sud je prilagođenu optužnicu Tužilaštva BiH prihvatio **29. decembra 2006.** godine. Optuženi nisu pristupili ročištu za izjašnjenje o krivnji održanom **15. januara 2007. godine**, te je Sud u skladu sa zakonom konstatovao da optuženi poriču krivnju. Glavni pretres je započeo **6. aprila 2007.** godine.

Tačke optužnice:

Optužnica tereti Mitra Raševića i Savu Todovića za krivično djelo zločina protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine (KZ BiH) u vezi sa sljedećim tačkama:

- lišenje druge osobe života (ubistvo)
- deportacija ili prisilno preseljenje stanovništva
- zatvaranje ili drugo teško oduzimanje fizičke slobode suprotno osnovnim pravilima međunarodnog prava
- mučenje
- prisilni nestanak osoba
- druga nečovječna djela

a sve u vezi sa članom 180. stav 1. i 2. KZ BiH (individualna i komandna odgovornost) i 29. (saučinitelji) istog zakona.

Sažetak optužbe

Prema navodima optužnice Mitar Rašević i Savo Todović su od aprila 1992. g. do oktobra 1994. g. učestvovali u okviru širokog i sistematičnog napada vojske i policije Republike Srpske, kao i

paravojnih formacija, usmjerenog protiv civilnog nesrpskog stanovništva na širem području opštine Foča.

Prema navodima optužnice optuženi su zajedno sa upravnikom KP doma „Foča“, stražarima i drugim licima, učestvovali u udruženom zločinačkom poduhvatu čiji je cilj bio zatočenje Muslimana i drugih nesrpskih civila iz Foče i okolnih područja u nehumanim uslovima u KP domu „Foča“. U navedenom periodu u KP domu „Foča“, koji je imao sva obilježja logora, bez pravnog osnova je nezakonito zatvoreno najmanje 700 zatvorenika nesrpske nacionalnosti.

Prema navodima optužnice Mitar Rašević je kao komandir straže KP doma „Foča“ bio zadužen za nadzor nad najmanje 37 zatvorskih stražara, te je imao efektivnu kontrolu nad njima.

Savo Todović, u svojstvu zamjenika upravnika KP doma „Foča“, imao je ovlaštenja i dužnosti koje pripadaju komandantu logora.

Optuženi, kao nadređene i odgovorne osobe, propustili su da preduzmu nužne i razumne mjere za sprječavanje činjenja zločina i kažnjavanje počinitelja istih.

Prema navodima optužnice, u gore navedenom periodu, stražari pod komandom Mitra Raševića su birali zatvorenike na osnovu spiskova koje je sastavljao Savo Todović. Ovi zatvorenici su zatim odvođeni u prostorije za ispitivanje u kojima su bili premlaćivani, mučeni, a neki i ubijeni.

U periodu od juna do augusta 1992. godine stražari pod komandom Mitra Raševića, te pripadnici vojske i policije su, sa znanjem i dopuštenjem Raševića i Todovića, ulazili u KP dom te fizički i psihički mučili zarobljenike. Ova mučenja su, prema optužnici, rezultirala smrću 26 lica.

Optužnica navodi da su u periodu od aprila 1992. godine do oktobra 1994. godine Rašević i Todović doprinosili stvaranju i održavanju atmosfere straha i loših životnih uslova u logoru. Prijetili su zarobljenicima nanošenjem teških fizičkih povreda u slučaju bjekstva.

Takođe, prema navodima optužnice, Rašević i Todović su učestvovali u stvaranju sistema prisilnog rada u domu, između ostalog, sastavljajući spiskove zatvorenika koji će raditi na određenim lokacijama.

Glavni pretres

14. 09. 2007. – saslušanje zaštićenih svjedoka

Izveštaj: Mirza Huseinović, IDC - Sarajevo, regionalni tim za praćenje domaćih suđenja

Saslušana su dva zaštićena svjedoka Tužilaštva BiH, (FVS 162 i FVS 71). Tokom svjedočenja korištene su iste zaštitne mjere koje su korištene prilikom svjedočenja ovih svjedoka u Haškom tribunalu u predmetu "Krnojelac" (upotreba pseudonima i svjedočenje iza paravana).

Svjedok: FVS 162

Direktno ispitivanje

Svjedok je 1992 godine živio u Foči, bio je direktor firme koja je imala vezu sa robnim rezervama. U to vrijeme je u gradu vladala panika, Srbi su svoju djecu sklonili iz grada. Na ženin prijedlog su se sklonili u vikendicu udaljenu 8 km od grada, te je svjedok na posao išao iz vikendice.

Izbjeglištvo

Dana 08.04.1992 godine je naišao na punkt na kojem je zaustavljen. Rečeno mu je da ne može ući u grad autom, ostavio je auto i na posao otišao kroz park. Vidio je dosta vojske u Zabarama. Toga dana na posao nije došlo pola ljudi. Stalno se čulo pucnje. Pozvao je svoje saradnike i pitao šta se dešava. Rekli su da će to kratko trajati i da će vojska sve riješiti.

Negdje oko 13:30 rečeno mu je da su robne rezerve zauzete, a saradnik mu je predložio da odu kući kako ne bi poginuli. Nazvao ga je brat i rekao mu da bježi iz Foče jer idu «Arkanovci» koji sve ubijaju. Svjedok se zaputio u Ustikolinu gdje se zadržava tri dana. Zatim odlazi za Goražde, pa u Pljevlje, jer je dobio informaciju da su mu tamo izbjegli žena i djeca. Iz Pljevlja otišao je za Titograd jednom prijatelju. Kako je njegova kuća bila puna izbjeglica iz Titograda odlazi za Golubarac gdje se zadržao oko mjesec dana.

Deportacija iz Crne Gore u Foču

Njegov boravak u Golubarcu okončan je 27. maja 1992. godine kada su po njega došla dva inspektora i odveli ga u stanicu milicije da da izjavu. U miliciji je morao ostaviti lične stvari, nakon čega je zatvoren u ćeliju u kojoj je bio od 12:00 do 19:00 sati. Tada su izdali potvrdu po kojoj se svjedoka treba prebaciti za Foču. Isti dan je, zajedno s još nekoliko uhapšenika, transportiran za Foču. U pratnji su bila dva policajca. Uzput su ih maltretirali i zastrašivali govoreći im da će ih pobiti ako ne predaju sve vrijednosti koje imaju kod sebe. Svjedoku su prije polaska stegli lisice da su mu se urezivale u meso.

Zatočeništvo u kazneno-popravnom domu u Foči

U kazneno-popravnom domu u Foči (KP dom) već je bilo zatočeno oko 600 ljudi. Svjedok je bio zatvoren s još 17 ljudi u posebnoj prostoriji u kojoj su držali obrazovane ljude i direktore. Zatočenici u KP domu nisu imali dovoljno hrane tako da je svjedok tokom zatočenja smršao 25 kg. U KP domu bilo je zatočenih i Srba. Oni su imali dovoljno hrane.

Za vrijeme zatočeništva vođen je na ispitivanje Plavičić Zoranu, Koprivici i Staroviću koji ga nisu maltretirali, rekavši da on nije njihov slučaj. Jedne prilike je Prodanović tražio dvojicu ljudi za rad. Svjedok se prijavio, utovarali su blokove u jednom selu udaljenom 5 do 6 km.

13. juna 1992 godine poslije ručka je po njega došao stražar i odveo ga u upravu gdje su bili policajci Vuković i Slavko Drakula te stražari KP doma. Po ulasku u prostoriju Slavko je optužio svjedoka da je u Foči, na svojoj zgradi, bio sa mitraljezom. Nakon toga ga je udario kundakom puške u usta i rekao Vukoviću da ga vodi u jednu prostoriju iza portirnice. Tu ga je Vuković palicom tukao oko 40 minuta. Poslije premlaćivanja odveli su ga u samicu gdje je bilo zatvoreno još 10-ak ljudi. Iz samice je pušten nakon tri dana po naređenju Mitra Raševića koji je pitao što će on tu.

Još jednom je bio u samici zbog ćebadi za pokrivanje koja je koristio, što je vidio jedan od čuvara i zatvorio ga u samicu. I ovaj put je pušten od strane Mitra Raševića. Svjedok je rekao da su tučeni i drugi zatvorenici, ali da on nije bio očevidac, 'čuo je krikove ljudi koje tuku'. Sjeća se da

je Ferida Šabanovića puno tukao Vuković. Izvjesnog "Šabovca" su jednom prilikom odveli sprat niže, zatočenici su čuli kako ga Burilo tuče dok ga ovaj moli da prestane. Burilo i Vuković bili su najzloglasniji stražari u logoru. Svjedok se sjeća slučajeva kada su zatočenici umirali - izvjesni Hadžić, Šandal i neki gluhonijemi čovjek za kojeg ne zna kako se zvao.

O optuženima

Svjedok je od ranije poznao optuženog Mitra Raševića za kojeg je rekao da je bio komandir straže. Obilazio je samice te je sa svjedokom dva puta razgovarao. Drugooptuženog Savu Todovića nije poznao. U KP domu bio je zamjenik upravnika. Svjedok navodi da se je sve vrtilo oko Save Todovića, da je bio odgovoran za pravljenje spiskova ljudi za radove. Prvi kontakt sa Savom Todovićem imao je kada ga je on pozvao i pitao da li se čuje s porodicom, gdje je i šta radi, te da li tokom rada izvan KP doma ima kontakata.

Na pitanje tužiteljice svjedok je rekao da ne može sa sigurnošću odgovoriti da li su Savo Todović, Mitar Rašević i Krnojelac znali šta se dešava u KP domu «Foča».

Pred kraj svjedokova zatočenja došao je novi upravnik Sekulić.

Razmjena

U razmjenu ga je ispratio Mitar Rašević, dao mu je isprave. Ispred KP doma čekao ga je golf kojim je dovezan pred Kulu. Tu ih dočekuje upravnik Saniboj. U Kuli je ostao zatvoren osam mjeseci i 15 dana. Razmjenjen je zahvaljujući angažovanju kćerke. Za njegovu razmjenu data su dva čovjeka. Razmjenjen je 15. novembra 1993. godine.

Unakrsno ispitivanje svjedoka: FVS 162

Branilac optuženog Mitra Raševića

Na pitanje branioca svjedok odgovara da je, kada je čuo jauke iz prostorije, čuo i spominjanje imena "Zelja"¹. Zelja je bio električar, radio je sa čovjekom kojeg je tada tukao.

Za Mitra Raševića svjedok kaže da se je u KP domu ponašao «kao 'čovjek'». Svjedok je dva puta odveden u samicu od strane stražara bez ikakve naredbe. Nikada se nije požalio optuženom Mitru Raševiću na postupke zatvorskih čuvara. Svjedoku je poznato da je Mitar Rašević išao na ratište i da ga nekad nije bilo po mjesec dana u KP domu «Foča».

Branilac optuženog Save Todovića

Svjedok je odgovorio da je u Foči za vrijeme njegovog zatočenja vojska držala vlast.

Na pitanje optuženog Save Todovića svjedok je odgovorio da ga optuženi nije nikada rasporedio na neke radove i da ga nije nikada tukao.

Svjedok: FVS 71

Direktno ispitivanje

Oružani sukob i izbjeglištvo

Svjedok je 1992. godine živio u Foči. Prije izbijanja oružanog sukoba ljudi su se počeli odvajati. Pucnjava po Foči je počela 08.aprila '92. godine, krenuo je na posao, no tamo je vidio da nema nikoga od kolega pa se i on vratio. 12. aprila '92. godine je opkoljen kvart gdje je živio. Istog dana se izvlači iz Foče i odlazi za Crnu Goru. Do 22 maja '92. godine bio je u Baru.

¹ Dragan Zelenović "Zelja" osuđen u Haškom tribunalu na 15 godina zatvora.

Deportacija iz Crne Gore

21. maja 1992.g. je uhapšen od crnogorske policije i odveden u policijsku stanicu u Baru. Tu je zadržan do 22. maja, kada u jutarnjim satima dovode još trojicu, te ih zajedno odvođe u Herceg Novi. Tu su ih zatvorili u samicu u koju su doveli još četrnaesticu (14) muškaraca. Ukupno ih je bilo oko dvadesetak, od čega je pola bilo iz Foče.

Zatočeništvo u kazneno-popravnom domu u Foči

25 maja 1992. godine je zajedno s još dvadeset osoba odveden u KP dom «Foča». Stižu navečer oko 21:00 h. Ispred KP doma ih dočekuje 6 do 7 vojnika koji ih maltretiraju i psuju. Unutra su ih dočekali stražari Slavko Koroman i Mašić Dragan. U KP domu «Foča» bio je zatočen do 06. oktobra 1993. godine. Tokom zatočenja u KP domu bio je u prostorijama 11.,12.,13.,14 i 15. U logoru nije bilo dovoljno hrane, pa je za kratko vrijeme smršao 20-25 kg. Za srpske zatvorenike je hrane bilo dovoljno. Kada je došao u KP dom «Foča» bilo je od 500 do 1000 zatočenika, zadnja grupa u logor je dovedena u augustu. Radio je na cjepanju drva, čišćenju kokošinjaca i rudniku a da to nije tražio.

Premlaćivanja

Svjedok je četiri puta tučen. 11. jula 1992. godine Matić Zoran i Obrenović su ga tukli 20-ak minuta. 1993. godine tučen je od strane Matovića i zatvoren 15 dana u samici. Iz samice ga je pustio Mitar Rašević koji ga tada nije pitao zašto je u samici. Drugom prilikom Matović je tukao njega i njegovog brata, svjedoka pod pseudonimom FVS 76. Svjedok i njegov brat su otišli da bace smeće a na povratku su uzeli dva hljeba. To je vidio kuhar, pa pretpostavlja da je to bio povod da ih premlate. Jednom je pretučen zbog šivenja čarapa od pokrivača, a drugi put zbog pravljenja grijača za vodu. Zbog šivenja čarapa od pokrivača pretučen je 1992. godine od Matovića. U decembru 1992. godine napravio je grijač za vodu koristeći viljuške za jelo. Čuvari su ga i tada uhvatili, Matović mu je zbog toga udario dva šamara i zatvorio ga u samicu.

Svjedok misli da su ih čuvari svojevrijem zatvarali u samicu, ali da je uprava bila ta koja je odgovorna za samicu.

Svjedok se sjeća i premlaćivanja drugih zatočenika, npr. Seljanci Halima koji od posljedica premlaćivanja nije mogao hodati tri dana, premlaćivanja Pašović Nihada koji je izudaran od Stevanović Predraga, Šandal Ibrahima koji je umro, vjerovatno od posljedica premlaćivanja. Sjeća se da su u premlaćivanju učestvovali sljedeći stražari: Burilo Milenko, Popović Rade, Milić Milivoje, Vuković.. Većinu stražara je svjedok poznao.

Jednom prilikom su stražari izveli grupu zatočenika, tada je pred vratima vidio Vuković Jovana, a zatočenike su tukle uniformisane osobe. Drugom prilikom zatočenike su tukli trebinjski policajci u kaubojskim odjelima, a stražari su stajali sa strane i gledali. Mitar Rašević u tom momentu je bio na prozoru kancelarije. Kasnije je sišao i sa udaljenosti od 15 metara deset do petnaest minuta gledao kako ih tuku. Vjerovatno je Rašević na kraju to i prekinuo.

U junu ili julu, predveče, je došao stražar koji je prozvao neke ljude iz njegove sobe, odvedeni su u prostoriju iz koje su kasnije čuli jauke. Prvi je ušao u tu prostoriju Nišić Nurko, za njim je ušao Burilo Milenko, svjedok je čuo kako Nurka ispituju, udaraju i kako jauče. U prostoriji za premlaćivanje bili su Burilo Milenko i Mašović Dragan. Prvu noć su tučeni: Nurko Nišić, Kuloglija Mustafa, Uzunović Enes, Konjuh Halim i dvije do tri osobe sa prezimenom Rikalo. Čitavu grupu pretučenih zatvorenika su kasnije stavljali na ćebad i izvlačili iz prostorije.

Ubojstva

Svjedok je čuo i pucnjeve za koje misli da su se desili iza kapije, a nakon toga čuo je istresanje zemlje iz kamiona. Svjedok je vidio još par ovakvih incidenata, četiri grupe od po devet ljudi je

odvedeno i sve im se isto dešavalo i niko od ovih ljudi se kasnije nije vratio. Ove događaje je gledao iz prostorije broj 11. Kubat Ševko je svjedoku rekao da su pretučeni stavljeni u „cady“ i istovarani u Drinu. Misli da je Nurko Nišić ubijen na licu mjestu. Nakon nekoliko dana čistili su prostoriju gdje su se dešavala premlaćivanja, prostorija je bila krvava, a unutra su se nalazile palice. Svjedok je rekao da su ljudi iz logora odvođeni na razmjene, ali da danas vidi da neki od tih ljudi nisu živi.

O optuženima

Svjedok pretpostavlja da je radnu obavezu naređivao Savo Todović. Jedan zatočenik je premlaćen zato što je iz istog mjesta kao i Savo Todović, te svjedok smatra da je i optuženi učestvovao u njegovom premlaćivanju. Mitra Raševića poznavao je od prije rata, zna da je bio komandir straže. Bilo je slučajeva da i optuženi Mitar Rašević prisustvuje ispitivanju kada su zatvorenike tukli.

Razmjena

06. oktobra 1994. godine, u grupi su bila 52 zatočenika, razmjenjen je i svjedok. Prema Kuli je s grupom za razmjenu krenuo i Mitar Rašević. Kada su dovezeni, nisu odmah razmjenjeni, jedan od četničkih vojvoda iz Miljevine je rekao vozaču da okrene autobus za Miljevinu. U Miljevini su vođena pregovaranja i oni su ponovo vraćeni u Kulu.

Unakrsno ispitivanje svjedoka FVS 71

Branilac optuženog Mitra Raševića

Svjedok je objasnio razliku u izjavama datim Haškom tribunalu, kada je rekao da su ga u logoru tukli dvaputa, a danas je izjavio da su ga tukli četiri puta. Objasnio je da ga u Haškom tribunalu nisu o svemu pitali. U izjavi danoj pred Haškim tribunalom 20. maja 1996. godine svjedok je rekao da su ga tri puta pretukli. Svjedok je objasnio da se je tokom davanja izjava služio zapisima koje je napravio prilikom izlaska iz KP doma, te da je on tačno ispričao, ali da to nije registrovano.

Svjedoku je predočena razlika između njegove izjave i izjave njegova brata o istom događaju – kada su pretučeni. Svjedok je izjavio da su tom prilikom bili prisutni Obrenović i Matić, a njegov brat je naveo Zorana Matića i Marića.

Branilac je upozorio da na optužnici stoji da su svjedoka iz Foče protjerali Mitar Rašević(?) i Savo Todović, dok je svjedok danas izjavio da mu je od prvog dana bila želja da bude razmjenjen.

Branilac optuženog Save Todovića

Svjedok je potvrdio da je pucnjava u Foči počela 08.04.1992. godine, a da je Foča pala 12. aprila 1992. godine, što je saznao od jednog komšije Srbina. Foču je napustio 12. aprila 1992. godine, uz pomoć komšije, a tom su ga prilikom na punktovima vrijeđali i pretresali. Ne zna da li su Foču napuštali Srbi.

21. maja 1992. godine, kada je uhapšen u Crnoj Gori, došao je jedan stražar do ćelije i prijetio im puškom i bajonetom govoreći da im je to posljednji dan.

Svjedok je pojasnio da je od zatočenika koji je bio ispitivan i pretučen saznao da ga je tukao Savo Todović, svjedok to nije vidio.

Optuženi Savo Todović

Svjedok je na pitanje odgovorio da je u prostorijama gdje su bili zatočenici bilo namještaja.

Na pitanje, kako se zove osoba koja je pretučena samo zato što je iz optuženikova kraja, svjedok je rekao da se zove Šandol Ibrahim. Optuženi je komentirao da u opštini Čelebić ne postoji ni jedna porodica s prezimenom Šandol.

U izjavi datoj Tužilaštvu 2006. godine svjedok je rekao da je Šandol umro u njegovoj sobi od bolesti, jer nije imao medicinske pomoći, iako su je zatočenici tražili od stražara. Na pitanje, da li je svjedok optuženoga Todovića ikada vidio sa spiskom ljudi za radove, svjedok je odgovorio da ga je u krugu zatvora vidao s papirima.

18. 09. 2007. – saslušanje zaštićenih svjedoka

Izveštaj: Mirza Huseinović (IDC - Sarajevo), Regionalni tim za praćenje domaćih suđenja

Saslušana su dva svjedoka FVS 216 - Zeković Ekrem koji je izrazio želju da javno svjedoči i svjedok FVS 208 koji je svjedočio iza paravana uz korištenje pseudonima tokom svjedočenja.

Svjedok: Zeković Ekrem

Direktno ispitivanje

Zeković Ekrem rođen je u Foči, po zanimanju je automehaničar, i trenutno boravi u Finskoj. U aprilu 1992. godine živio je u Foči i bio zaposlen u firmi UNIS koja se bavila preradom žice.

Početak rata u Foči

Početak aprila počeo je rat u Foči. U grad i njegovu ulicu su došle paravojne jedinice iz Srbije, tražile su da se stanovništvo skupi na određenom mjestu i preda oružje. Svjedok je predao pištolj za koji je imao dozvolu. Na izlazu iz njegove ulice postavljena je straža koja im je rekla da se ne mogu kretati bez dozvole. Svjedokovog brata su u gradu presreli pripadnici paravojnih jedinica iz Crne Gore i priveli ga u KP dom Foča gdje je bio zatočen mjeseca.

Zatočeništvo u kazneno-popravnog domu u Foči

20. maja 1992. godine pred svjedokovu kuću dolaze pripadnici policije, Vuković Zoran i još nekoliko momaka. Imali su spisak na kojem se, uz svjedokovo ime, nalazilo još 7 do 8 imena. Pokupili su ih i odvezli u KP dom. Stražari, među kojima je poznao Slavka Koromana, ih odvođe u sobu br. 18.

Prisilni rad u zatočeništvu

Za vrijeme zatočenja radio je u metalskoj jedinici, šef mu je bio Relja Goljanin, sa njim je radilo još 10-ak ljudi. Radno vrijeme mu je bilo od 07:00 do 15:00 sati, međutim dešavalo se da ostanu i duže. Radnici iz metalskog pravili su kioske-prodavnice, peći za vojsku, postavljali su mitraljeze na "dajcove" i popravljali automobile. Kotlovnica u KP domu počela je da radi u jesen 1992 godine. Više puta je išao van na rad sa jednim ili dva čuvara. Radio je na kući upravnika KP doma, Milorada Krnojelca, te na prikupljanju bakra koji je dovezen sa Aladža džamije.

Početak juna 1993. godine svjedok je pobjegao iz KP doma, uhvaćen je sutradan u blizini granice sa Crnom Gorom. Zbog bjekstva bio je u samici 28 dana. Jednog dana Savo Todović pozvao je zatočenike van da bi ih rasporedio na rad, svjedoka je rasporedio na rad u rudniku. Rad je bio strahovito naporan, rijetko su dobijali doručak, radili su do pola dana i tada dobijali hranu. Jednog dana svjedok je povrijedio koljeno, zbog ove povrede doktor mu je propisao infuzije i bolovanje. Sutra kada nije ustao na rad, stražar ga je počeo tući, misli da je to bio Vuković, te je

prisiljen da povrijeđen ide na rad. Svjedok je, od maja '92 godine do oktobra '94. godine, smršao na 45 kg tjelesne težine. Za zatočenike Kubat Ševku i Šandala svjedok je rekao da su umrli.

Ispitivanja i tučenje

Prvi put je na saslušanje odveden dvije do tri sedmice po zatočenju. Saslušavao ga je Koprivica, nije bio tučen. Drugi put, na ispitivanje je pozvan zajedno sa svjedokom FVS 210, nakon što je otkriveno da imaju tranzistor. Tom prilikom ga je stražar Milutinović batinao po leđima, nakon čega je odveden u samicu. Stevanović Predrag ga je tukao dva puta, jednom zbog korištenja tople vode.

Svjedok je ispričao kako se je zatočenik 'S.M.', nakon odvođenja na saslušanje, vratio sav krvav i dezorjentisan. Rekao je svjedoku da je bio svezan za stolicu i da su ga tukli vojni policajci, da su mu stavili nož pod grlo. Tada je ušao Savo Todović i rekao za njega da to nije «taj».

Svjedok je opisao i događaj iz ljeta 1992. godine, kada su Nišić Nurko, Vejz Munib i Kuloglija Mustafa odvedeni i tučeni jako dugo. Svjedok je čuo i prepoznao glas V.P. Čose, glas Burilo Milenka i glas Dragana Zelenovića. Čuo je da je Čoso rekao: «Dobro je, nemoj više». Kasnije je svjedok čuo pucnjeve. Ovaj događaj su mogli vidjeti i ljudi koji su bili zatvoreni u sobi broj 11. Svjedok je vidio kada su iz prostorije za premlaćivanje izvlačeni leševi na ćebadima, čuo je paljenje automobila koje je imalo oštećen auspuh. Ujutro je vidio da je poluteretni auto kojega je čuo tu noć tek opran, ali je vidio u njemu još tragova krvi.

Odnos Mitra Raševića prema svjedoku je bio korektan. Svjedok nema saznanja da je on kome nešto našao učinio. Optužene Mitra Raševića i Savu Todović vidao je i naveče i u dane vikenda. Jednom prilikom je vidio parkirani auto ispred ulaza, ljude su izvodili vezanih ruku i tukli. Slična dešavanja ispred kapije vidio je nekoliko puta, vidao je grupe od 10-ak ljudi od kojih je neke i poznavao. U ovom periodu dešavale su se razmjene, ali svjedok navodi da većina ljudi nikada nije razmjenjena. Neki ljudi koji su odvedeni iz metalškog odjela, kao Hodžalić Uzeir, Islambašić Suad, više nisu živi. Prijatelj Vuković mu je rekao da odbije, ako ga pozovu u razmjenu. Svjedok se ispričao i događaj oko branja šljiva, kada su odveli M.F.. Prilikom rada na prikupljanju bakra vidjeli su par leševa pri samoj obali rijeke. Burilo Milenko je rekao nekom od zatočenika da ode do obale i odgura te leševe.

Bijeg i ponovno uhićenje

Prilikom posjete Crvenog krsta svjedok i njegov prijatelj su razgovarali s predstavnikom CK. Rekao im je da nemaju nikakve šanse da budu pušteni. Nakon ovog razgovora svjedok je odlučio da bježi, a njegov prijatelj je odustao od toga. Prije bjekstva svjedok je izvršio pripreme, dva dana prije bjekstva nije doručkovao jer je sakupljao hranu koju bi mogao ponijeti.

U ljeto 1993. godine, negdje oko podne, svjedok je otišao na građevinski plac gdje je našao najlon koji je stavio na glavu, jer je kiša padala, i tako maskiran prošao pored kapije u šumu. Kada je pala noć svjedok je krenuo uz obalu rijeke Drine, na jednom mjestu rijeku je preplivao, a zatim otišao u šumu i zaputio se prema Crnoj Gori. Na putu za mjesto Banovi sreo je čovjeka kojem je slagao da je izgubio krave koje je krenuo tražiti. U selu iznad Kopilova čuo je galamu i zvuk automobila, u silnoj žurbi da prođe to selo je zalutao u magli, i tako je zarobljen od strane nekog mještanina.

Mještani su obavjestili patrolu, koja je po njega došla s «maricom», u kojoj su bili i Miro Prodanović i Matović Miladin. Miro je svjedoku opsovao majku, a Matović ga je udario. Na ulazu u KP dom Foča ih je dočekao čuvar Burilo Milenko i počeo ga tući. Milorad Krnojelac je pokušao zaštititi svjedoka. Miro Prodanović mu se kasnije izvinio, što mu je opsovao, rekavši mu da ga je prijatelj odao. Savo Todović je došao naveče i odveo ga u portirnicu. Grubo ga je ugurao u portirnicu pri čemu je svjedok udaren u glavu. Zatim je Todović uzeo lanac i njime ga udario.

Boro mu je rekao da je iz komande stigla informacija da je ubijen u bjekstvu, te da treba da razmisli, šta će sutra reći kako se ova informacija iz komande ne bi realizovala.

Ujutro, u prostoriji za ispitivanje su bili Savo Todović, Boro Ivanović i ljudi iz policije. Todović je vodio razgovor, tokom ovog ispitivanja nije tučen. Poslije podne su svjedoka izveli pred krug gdje su bili svi zatočenici. Savo Todović je rekao da se za opomenu svima ukida hrana za 50 %, liječenje i šetnja. Svjedok je odveden u samicu i tom prilikom su ga tukli Matović, Zoran Milutinović i Ristanović. U samici je proveo 28 dana a lisice na rukama su mu bile 12 dana. Tukli su ga prvu i drugu noć izvodeći ga iz samice na hodnik.

U međuvremenu se pojavio novi upravnik, Sekula Goran, nakon čega se puno toga mijenja.

Razmjena

Svjedok je odveden u razmjenu u zadnjoj grupi, 05. oktobra 1994. godine.

Unakrsno ispitivanje svjedoka Zeković Ekrema

Branilac optuženog Mitra Raševića

Svjedok pojašnjava da je njegov brat bio u KP domu «Foča» dva mjeseca a oslobođen je na osnovu intervencije nekog pukovnika iz Beograda. Na pitanje, šta je bilo s kućom Milorada Krnojelca na kojoj su radili, svjedok je odgovorio da je bila zapaljena tokom rata. Na pitanje, kakvi su radovi bili u početku njegovog zatočenja, svjedok je odgovorio da su se ljudi dobrovoljno prijavljivali zbog dodatnih obroka. Mitar Rašević ga nikada nije odredio za radove koji su bili iscrpljujući, niti ga je odveo u samicu, a nije mu poznato da je to uradio nekom drugom. Takođe mu nije poznato da je nekom prijetio nanošenjem teških tjelesnih povreda u slučaju bjekstva. Na pitanje branioca, da li su svi stražari bili isti, svjedok je rekao da je bilo vrlo korektnih stražara. Mitar Rašević nikada nije bio prisutan kada je svjedok premlaćivan, a ne zna da li je bio prisutan kada je neko drugi premlaćivan. Svjedok zna da su mnogi uposlenici KP doma «Foča» išli na borbenu liniju, a da li je Mitar Rašević išao nije siguran, ali mu se čini da jeste. Svjedok je rekao da je postojala mogućnost da stražara koji je dobar prema zatočenicima pošalju na front.

Za Boru Krsmanovića je rekao da je dolazio u KP doma «Foča» ispred komande. Potvrdio je da je siguran, da je po glasu poznao Burila. Na pitanje, da li je Mitar Rašević mogao nešto više učiniti za njega i ostale zatočenike, svjedok je odgovorio da ne zna, da možda jeste a možda i nije, jer da je strah bio veliki. Svjedok nije Mitru Raševiću spominjao imena stražara koji su ih tukli.

Branilac optuženog Save Todovića

Svjedok je pojasnio da su Srbi KP dom «Foča» napustili prije 08. marta 1992. godine i da su ga do tada vodili Muslimani. To saznanje je stekao iz priča drugih ljudi.

Svjedok je Savu Todovića viđao u KP domu 10 do 20 dana nakon njegovog zatočenja. Viđao ga je i u vojnoj uniformi. Svjedok je rekao da Savo Todović nije bio prisutan kada je on tučen, ali da je čuo od ostalih zatočenika koji su tučeni, da je tada bio prisutan. Poslije svjedokovog bjekstva je Savo Todović maltretirao sve zatočenike koji su radili u metalском pogonu. Svjedok je to čuo od tih zatočenika. Ne zna da li je Savo Todović imao oružje i, dodao je, da nikoga nije tukao prilikom postrojanja zatočenika u krugu KP doma.

Optuženi Savo Todović je pitao optuženog, da li je u Foči postojao i muslimanski krizni štab koji je djelio oružje. Svjedok je odgovorio potvrdno. Svjedok je potvrdio da su, u periodu dok su KP dom držali Muslimani, u njemu zatvarani Srbi.

Svjedok je rekao da je u sobi broj 18 bilo kreveta i posteljina koje su mogli koristiti. Na pitanje, je li svjedok njega (Savu Todovića) ikada viđao u periodu od 20. maja do polovine jula, svjedok je

odgovorio da jeste. Svjedok je pojasnio da je tokom zatočenja radio poslove iz struke i svašta drugoga.

Prije paljenja automobila svjedok je čuo pucnjeve i odvoženje ljudi na most. Na dodatno pitanje optuženog svjedok je rekao da iz njegove sobe taj most se nije moglo vidjeti. Svjedoku nisu poznate ingerencije zamjenika upravnika, kada je upravnik u KP domu. Svjedok je rekao da su u rudniku radili i Srbi.

Svjedok je rekao da udarci lancem od strane optuženoga, o kojima je govorio, i nisu bili neki udarci, da je te udarce prekinuo Ivanić koji ga je par puta udario rukom.

Svjedok: FVS 08

Direktno ispitivanje

Svjedok FVS 08 živio je u Goraždu, bavio se muzikom.

Izbjeglištvo i deportacija

Na upozorenje prijatelja iz Herceg Novog da je opasno i neka bježi, otišao je u Crnu Goru. 25. maja 1992. godine je uhapšen od crnogorske policije i prebačen u KP dom «Foča».

Zatočeništvo u kazneno-popravnom domu u Foči

Tada je u KP dom «Foča» dovedeno trideset (30) Muslimana. Dočekao ih je Koroman, neki stariji čovjek i nekoliko stražara. Naređeno im je da stanu uza zid s podignutim rukama dok su ih oni pretresali.

Svjedok je bio zatvoren sa grupom ljudi kojima nije bilo dozvoljeno da izlaze i najveći dio vremena su proveli u sobi.

Maltretiranje

Dok je bio u zatočeništvu nije vođen na ispitivanje, iako je tražio da ide na informativni razgovor. Svjedok je jednom tučen zbog hrane. Naime, Srbi koji su, također, bili zatočeni dobivali su hranu koju često nisu mogli pojesti pa su je bacali u kontejner. Svjedok i njegov prijatelj su uzimali tu hranu iz kontejnera. Netko ih je prijavio pa su zbog toga pretučeni i odvedeni u samicu.

Čuo je da su drugi zatočeniци vođeni na ispitivanje i da su tom prilikom tučeni. Za Burila je čuo da se je isticao u premlaćivanju zatočenika. Svjedok zna za ubistvo Bičo Enesa, Mirsada ..., Alije Čardaklije. U KP dom su dolazili vojnici tući zatočenike, dok su stražari to gledali.

O optuženima

Za odnos Save Todovića prema ostalim zatočenicima svjedok je rekao da je bio surov. Mitra Raševića je vidio par puta kada je dolazio u sobu i razgovarao sa mještanima Foče, misli da je bio korektan.

Razmjena

U KP domu «Foča» je bio zatočen 18 mjeseci. Na razmjenu je krenuo u grupi od 30-ak ljudi, prema Rudom, a rečeno im je da idu u razmjenu za zarobljenike iz Goražda. U Rudom je ostao zatočen 9 mjeseci u podrumu u kojem su uslovi bili očajni, ali je odnos prema njima bio puno bolji, ljudskiji. U aprilu 1994. godine prebačen je u Kulu u kojoj ostaje zatočen još 6 do 7 mjeseci.

Unakrsno ispitivanje svjedoka FVS 08

Branilac optuženog Mitra Raševića

Svjedok poznaje svjedoka pod nazivom FVS 71, ali ne zna da li je ovaj bio u autobusu, kada je išao u razmjenu.

Stražar Vuković je dolazio prozivati zatočenike koji su određeni da idu na branje šljiva. Zatim je došao i drugi stražar, Pedo, i rekao da će napraviti drugi spisak za branje šljiva.

Svjedok se ne sjeća svoje ranije izjave, da su vojnici bili najgori, i da su stražari morali slušati njihove naredbe.

U samicu ga je odveo Zoran Matović, isti onaj koji ga je i istukao.

Branilac optuženog Save Todovića

Svjedok je ranije izjavio da je u razmjenu otišao 18. juna 1993. godine, a danas je izjavio da je bio u KP domu «Foča», kada je je uhvaćen odbjegli zatočenik. Svjedok je pojasnio da je tačno da je bio u KP domu kada je uhapšen bjegunac i kada ih je (zatočenike) optuženi Savo Todović postrojio i kaznio (naredbom u vezi hrane), a da je u razmjenu otišao dva ili tri dana nakon toga.

Svjedok je po dolasku u KP dom zatvoren u sobu broj 18. ili 20. U tim sobama bio je mokri čvor, kreveti i deke, ali nije bilo prozora i grijanja, tako da je tokom zime bilo hladno. Zatočenici su šili gaće od deka. Kad su stražari to saznali, oduzeli su im deke.

Iako svjedok nije u izjavama datim haškim istražiteljima spominjao da su im stvari oduzete, sada potvrđuje da je to činjenica.

U KP domu nije vidio žene, djecu i starce, ali ih je čuo, od stražara je saznao da je ženski zatvor bio prepun. U roku od mjesec dana iz KP doma «Foča» odvedeno je oko 400 ljudi.

Svjedokova žena je od komandira policijske stanice u Herceg Novom dobila potvrdu u kojoj piše da je, po nalogu MUP-a Crne Gore, predat vlastima u Foči.

Pritužba optuženoga Save Todovića

Optuženi se ponovo žalio Sudskom vijeću zbog neprisustvovanja njegovog branioca Mladena Šarenca na saslušanju svjedoka koji ga, po njemu, najviše terete.

02. 10. 2007. – saslušanje zaštićenih svjedoka

Izveštaj: Mirza Huseinović, IDC - Sarajevo, regionalni tim za praćenje suđenja

Saslušana su dva zaštićena svjedoka Tužilaštva BiH (FVS 104 i FVS 03). Korištene su iste zaštitne mjere koje su korištene i prilikom svjedočenja ovih svjedoka u Haškom tribunalu u predmetu "Milorad Krnojelac"² (upotreba pseudonima, svjedočenje iza paravana i distorzija slike).

Svjedok: FVS 104

Direktno ispitivanje

Svjedok FVS 104, 1992. godine živio je u Foči. Napad na Foču počeo je 08. aprila 1992. godine.

² Milorad Krnojelac uhapšen je 15. juna 1998. godine pod optužbom za zločine počinjene 1992. godine u KP domu "Foča" (istočni dio BiH). Prvostepenom presudom Haškog suda 2002. godine osuđen je na sedam i po godina zatvora, Žalbeno vijeće Haškog suda povećalo mu je kaznu na 15 godina zatvora.

Zatočenje

Prije odvođenja u KP dom Foča svjedok je bio zatvoren 13 dana u logoru Filipovići - kasarna. Iz Filipovića odveden je u Velečevo, a 26. aprila '92. godine odveden je KP dom «Foča» zajedno sa oko 49 muškaraca. U KP dom «Foča» dovedeni su i njegova žena i djeca, pušteni su nakon par dana, supruga je bila zatvorena 10 dana, nakon toga bila je u kućnom pritvoru četiri mjeseca.

Zatočeništvo u kazneno-popravnom domu u Foči

Po dolasku u KP dom «Foča» vojnici su tukli muškarce. Svjedok je zatvoren u sobu broj 11, a nakon toga prebačen je u sobu broj 16 u kojoj je bio do 31. oktobra 1992. godine. Samo jednom je išao na radove, nakon toga se razbolio, pa je bio pošteđen daljnjih odlazaka. U KP dom «Foča» svjedok je došao u dobrom zdravstvenom stanju, imao je oko 80 kg, a iz zatočeništva je izašao sa 39 kg. Po dolasku nije znao, a kasnije je saznao, da je upravnik KP doma «Foča» Krnojelac. Poznavao je upravnika, te ga je jednom prilikom otišao pitati može li se zatočenicima povećati davanje hljeba. Do tada su hljeb djelili na 16 kriški, a iza tog razgovora na 11 kriški.

O optuženima

Od ostalih zatočenika čuo je da je Mitar Rašević, komandir straže, jedne prilike došao i rekao da ne pokušavaju bježati, jer bi stražari mogli pucati na njih.

U logoru je saznao za zamjenika upravnika logora, Savu Todovića. Kada bi njega vidjeli zatočenici su govorili da će biti proganjanja zatočenika, jer su čuli da je on glavni za stražare.

Maltretiranja

Jedne prilike oko 11:00 sati odveli su iz prostorije zatočenike Mandžu, Emira, Mandžo Hasana koje su pretukli njihove komšije - od imena sjeća se jedino Matović Zorana. Zatočenici su odvođeni po noći i tučeni, nije vidio premlaćivanja, ali je čuo krikove premlaćivanih zatočenika za koje kaže "da ih neće zaboraviti dok je živ". Svjedok nije vođen na premlaćivanje. Zna da se Džamalija Juso objesio u KP domu «Foča», a da su Kubat Ševko i izvjesni Hodžić umrli od bolesti.

Razmjena

U razmjenu je odveden 31. oktobra 1992. godine. Između 7,00 i 8,00 sati došli su stražari koji su pročitali imena i rekli da se ti zatočenici sprema, jer idu u razmjenu. Iz KP doma «Foča» odvedeni su na Kalnovik, odakle su po dva do tri zatočenika išla u razmjenu.

Unakrsno ispitivanje svjedoka FVS 104

Branilac optuženog Mitra Raševića

Tokom zatočenja u logoru Filipovići svjedok je pretučen od strane paravojske, a ne od JNA. Zatočenici su jednom prilikom razgovarali sa Mitrom Raševićem o bezbjedonosnoj situaciji. Čuo je da su oko KP doma «Foča» postavljene mine.

Za imena osoba koja su vršila premlaćivanja, a koja je nabrojao u ranijoj izjavi, svjedok je rekao da, od osoba koje je imenovao da su premlaćivali zatočenike, nije ni jednu sam vidio da to čini, da je vjerovatno za to čuo u spavaoni.

Branilac optuženog Save Todovića

Svjedok prije rata nije bio član SDA. Svjedok je pojasnio svoju izjavu iz 1996. godine, da su se Srbi okupljali po školama, crkvama i drugim mjestima, i tu kovali planove o uništenju Muslimana. Rekao je da se to pričalo po gradu i kafanama.

Optuženi Savo Todović predočio je svjedoku iskaz svjedoka FVS 120, kojeg svjedok zna, a koji je rekao da su žena i djeca u KP domu zadržani sat – dva, a nakon toga su pušteni. Svjedok je izjavio da mu nije poznato da su u gradu postavljali barikade i Srbi i Muslimani.

Svjedok: FVS 03

Direktno ispitivanje

Svjedok je 1992. godine živio u Foči. U početku opasnosti je prešao u centar grada kod svog prijatelja, kasnije se vratio kući. Na posao je išao do 5. ili 6. aprila.

Hapšenje

24. maja 1992. godine po njega dolazi Vojna policija, policajci su bili mještani Foče koje je on poznavao. Svjedoka i njegovog amidžu (strica) odvođe u KP dom «Foča».

Zatočeništvo u kazneno-popravnim domu u Foči

Po dolasku u KP dom su stajali 10 minuta u hodniku, da bi ih nakon toga vojni policajci odveli u mračnu sobu na ispitivanje. U prostoriji je ugledao čovjeka kako leži na podu pretučen, zvao se Hajro Šabanović. Svjedoka su ispitivali da li je bio član SDA, da li ima oružje itd., i pri tome su ga tukli. U jednom momentu u prostoriju su pozvali njegovog komšiju i pitali ga da li je svjedok bio aktivista SDA. On je odgovorio da jeste, nakon čega su ga počeli tući govoreći mu da laže. Iz te mračne prostorije stražar ga odvodi u samicu. Burilo ga je par puta udario dok je stražar otvorio vrata samice. Tu je proveo taj dan i noć. Ujutro je došao Mitar Rašević i pitao ga otkud on tu, na šta mu je svjedok odgovorio da to pita druge. Rašević mu je rekao da će vidjeti da li ima mjesta u spavaoni, da ga tamo prebaci. Nakon izvjesnog vremena je odveden u sobu broj 18.

U KP domu «Foča» je bio zatvoren 1 mjesec i 13 dana te za to vrijeme nije više vođen u samicu. Osim Burila koji ga je udario po dolasku, niko ga više nije tukao. Za vrijeme koje je proveo u zatočeništvu svjedok je izgubio 25 kg. Kontakte sa porodicom imao je preko jednog stražara koji mu je jednom prilikom donio pismo od žene.

Saslušavanja i prelaćivanja

U junu, poslije večere, stražari su odvodili zatočeničke po spiskovima, u grupama od tri do četiri zatočenika, na saslušanje. Ti se ljudi nikada više nisu vratili, odvedeno je 16 do 18 osoba. Svjedok se sjeća nekih imena: Halim Konjo, Isanović Kemal, Munib Vejz, Nišić Nurko. Tokom prelaćivanja svjedok je čuo njihove krike, u sjećanju mu je ostalo kada su Nurki govorili: "Umri Nurko, šta čekaš!". Ibro Sadović umro je od posljedica prelaćivanja.

O optuženima

Optuženog Savu Todovića nije poznavao, ali su ga drugi zatočenički spominjali kao osobu koja je gruba prema zatočenicima. Za Mitra Raševića nije čuo ništa.

Oslobađanje

07. jula je otpušten. Vani ga je dočekala žena sa jednim prijateljem. Vlado Simović je pregovarao oko njegovog puštanja sa dr. Mandićem, Mandićev potpis je bio na otpusnici u kojoj je stajalo da se mora javljati redovno u neku ustanovu. Nakon otpuštanja svjedok je iz Foče otišao za Crnu Goru.

Unakrsno ispitivanje svjedoka FVS 03

Branilac optuženog Mitra Raševića

Svjedok se sjeća nadimaka osoba koje su ga odvele iz kuće u KP dom «Foča» te ih je nabrojao: Pikolo, Miletić, Gera, Zliko. Svjedok je pojasnio da se kroz prozore prostorije gdje su vršena premlaćivanja nije vidjelo, jer su bili zatamnjeni. Svjedok ne zna ko je činio zločine u KP domu, jer ništa nije vidio.

Branilac optuženog Save Todovića

Svjedok je rekao da su borbe u gradu počele 07.04.1992. godine, te da je vojska vladala Fočom preko Kriznog štaba, što je značilo da je KP dom bio pod kontrolom Kriznog štaba, odnosno Vojne uprave.

Optuženi Savo Todović pitao je svjedoka da li je primjetio, po svom dovođenju, da je KP dom bio devastiran, te da kotlovnica nije bila u funkciji. Svjedok je odgovorio da je vidio neke razbijene prozore. U sobi gdje je bio svjedok bilo je smješteno 25 zatočenika, ne zna koliki je tačan broj zatočenika bio u spavaoni broj 18.

Odluka Sudskog vijeće o prijedlozima stranaka

Pročitana je odluka o prijedlozima stranaka o utvrđenim činjenicama:

- *U pogledu prijedloga Tužilaštva BiH, Sudsko vijeće je prihvatilo kao utvrđene činjenice, na osnovi prijedloga pod rednim brojevima: 1.-5., 7.-13., 16.-19., 22.-34., 36.-43., 46., 47., 51., 60., 64., 65., 71., 77., 78., 91., 124.-126., a kao djelimično utvrđene prihvatilo je činjenice predložene pod rednim brojem; 8., 46., 47., 51., 65., 71., 125.*
- *U pogledu prijedloga odbrane Mitra Raševića, Sudsko vijeće je prihvatilo kao utvrđene činjenice one predložene pod rednim brojevima: 6., 15., 18., 26., 35., 55., 56., 58., 63.-71., a kao djelomično utvrđene prihvatilo je činjenice predložene pod rednim brojevima 1. i 8.*
- *U pogledu prijedloga odbrane Save Todovića Sudsko vijeće je prihvatilo kao utvrđene činjenice predložene pod rednim brojevima: 1.-4., 6., 9., 14., 15., 17. i 29., a kao djelimično utvrđenu činjenicu pod rednim brojem 7. Po prijedlogu optuženog Save Todovića prihvaćene su kao utvrđene činjenice; 1.-7., i 11. do 18.*

Pritužba optuženoga Save Todovića

Optuženi Savo Todović ponovo je istakao da ima lošu komunikaciju sa braniocem te da njegov branilac nije redovan na sudskim ročištima. Branilac je svoje izostanke pravdao periodičnim zdravstvenim problemima, ali da u tim slučajevima može da ga adekvatno zamjeni dodatni branilac.

09. 10. 2007. – saslušanje zaštićenih svjedoka

Izveštaj: Mirza Huseinović, IDC – Sarajevo, regionalni tim za praćenje suđenja

Za današnje ročište bilo je predviđeno saslušanje dva zaštićena svjedoka Tužilaštva BiH, svjedoka pod pseudonimima (FVS 82 i FVS 83). Zbog problema sa avionskim letom svjedok FVS 82 nije pristupio na današnje ročište.

Tužilaštvo BiH je upoznalo Sudsko Vijeće sa zahtjevom zaštićenog svjedoka FVS 83 da se sa današnjeg saslušanja isključi javnost, "ne zbog ugroženosti, nego što bi mu neki mogli zamjeriti svjedočenju". Sudsko vijeće je odlučilo da ne isključuje javnost, jer iz činjenica predočenih od strane Tužilaštva BiH ne proizilaze razlozi za isključenje javnosti.

Svjedok: FVS 83

Direktno ispitivanje

Svjedok je 1992. g. živio u Foči i bio zaposlen u jednoj velikoj firmi. Na posao je išao do dana kada je počelo prvo jače pucanje u gradu 08. ili 09. aprila 1992. godine. Tada su, za Bajram, sjedili na radnom mjestu, jeli i pili. Sa tog mjesta nije se mogla čuti pucnjava, na pucnjavu ih je upozorio kolega telefonom. Na povratku kući na njih je pucano. Na ulazu u svoje naselje svjedok je sreo komšiju Milojicu Bjelogrića koji mu je rekao neka ide kući i da više ne izlazi van i ne koristi telefon. Telefon mu je stalno zvonio. Otac se javio, bile su to prijeteće poruke: šta rade tu, što ne idu, te da će ih sve pobiti.

Hapšenje

Svjedok i njegov otac su uhapšeni u svojoj kući 18.04.1992. godine. Uhapsili su ih Stanojević, Bjelogrić i Milovanović. Uhapšeni Bošnjaci su odvoženi autobusom u KP dom «Foča».

Zatočeništvo u kazneno-popravnom domu u Foči

Svjedok je zatvoren u sobu broj 11 u kojoj je zatekao grupu ljudi koja je došla noć prije. U toj sobi ostaje sve do jula, kada je Savo Todović formirao radnu grupu. Svjedok je na radove išao i prije nego što je formirana radna grupa. Uprava je određivala ko će ići na radove. Svjedok je išao na radove, jer je tako postojala mogućnost da dobije dodatnu hranu.

Vojnici su bili u KP domu 10-ak dana, nakon čega je vlast preuzela Civilna zaštita sa stražarima koji su tu radili i prije rata. U početku zatočenja obratio im se Milorad Krnojelac koji je rekao da su oni ratni zarobljenici, pa da prema tome paze šta rade, jer je rat i da se stvari rješavaju po kratkom postupku. Jednog dana je stražar odveo svjedokova oca do kapije, gdje je razgovarao sa Savom Todovićem i Ljubom Todovićem koji mu je rekao da se desilo to što je se desilo, ali da će nastojati da pomogne njemu i sinu da im se ništa loše ne desi.

Jednom prilikom njegov otac je pred novinarima rekao da je sve u KP domu u redu, iako nije bilo tako.

Saslušavanja i premlaćivanja

Kada je doveden u KP dom «Foča» saslušan je, ali nije fizički maltretiran, niti ga je ko maltretirao tokom zatočenja. Oca je jednom udario Marić, nakon bjekstva Zeković Ekrema. Svi zatočenici su bili kažnjeni nakon bjekstva Zeković Ekrema. Otac mu je ispričao, kako mu je Savo Todović rekao da ljudi u KP domu «Foča» nestaju, da ih tuku, ali da će ga on zaštititi, ako ga ko bude dirao.

Svaki put kada bi stražari dolazili sa spiskom, to bi bio šok za zatočenike. Sjeća se kada su odveli Džemo Vahida koji se vratio pretučen, puzajući. Rekao je svjedoku da su ga tukli momci iz kraja - Pantić, Elez i Zoran Vuković koji nisu bili pripadnici straže.

Kada su na saslušanje odvedeni Kemal, Munib, Vejz, svjedok je čuo njihove krike i glas Mitrašinić Gorana. Tom je prilikom vidio Bubalo Gorana kako nosi ćebad iz susjedne prostorije. Kada su prestali krici čuo je muziku i prigušene pucnje. Kada je Burilo Milenko ušao u prostoriju, muzika je prestala, i čulo se vozilo KP doma (cady) koje odlazi pred ulaz. Nakon toga je čuo neki "pljesak", pa je pretpostavio da su ubijeni i bačeni sa Drinskog mosta. Tu je noć izvedeno oko 12 zatočenika.

Svjedok je prepričao razgovor njegovog oca sa Matović Zdravkom, kada ga je, jednom prilikom, otac sreo pri ulasku u trpezariju. Na očevo pitanje, otkuda on ovdje, Matović mu je rekao, je li mu to zahvalnost što je sinoć pobio 10 «ustaša» (svjedok je pojasnio da su «ustašama» nazivani zatočenici).

Svjedok je ispričao i slučaj kada je odveden Salko Mandžo. Vratio se nakon nekoliko dana sa ranom ispod oka i osušenom krvlju po odjeći. Rekao im je da je saslušan, da su ga rezali po tijelu, a po rani prosipali so i alkohol. Ispričao im je da je, prilikom odvođenja u jednu prostoriju, pao preko mrtvih i da je tu sreo Mitra Raševića. On je opsovao osobu koja je Salka Mandžu dovela, rekavši joj da je to pogrešan čovjek, te da ga vrati.

O optuženima

Svjedok je rekao da je Mitra Raševića poznao prije dolaska u KP dom, ali da sa njim u Domu nije razgovarao. Na pitanje da li misli da mu je Savo Todović pomogao, svjedok je odgovorio potvrdno. Situacija se po dolasku upravnika Sekulića bitno popravila.

Razmjena

Svjedok je razmjenjen 05. oktobra 1994. godine sa grupom od 58 ljudi. Sa grupom su prema Sarajevu krenuli Mitar Rašević, Krunić Sreto i dva policajca.

Unakrsno ispitivanje svjedoka FVS 83

Branilac optuženog Mitra Raševića

Svjedok je potvrdio da je 5. oktobra imao želju da ode u razmjenu.

Poslovi koje je obavljao su bili teški, a pravo na odmor su imali zavisno od toga ko ih je čuvao. Za osobu imenom Zelja, svjedok je rekao da je on maltretirao grupu zatočenika koji su radili na mostu za objekat Brioni. Potvrdio je dio izjave, koji je dao haškim istražiteljima, da je prilikom ispitivanja Nurka i Vejza vidio trojicu četnika. Svjedok je rekao da su se učestala odvođenja zatočenika dešavala nakon stradanja sina tadašnjeg upravnika Milorada Krnojelca. U izjavi haškim istražiteljima svjedok je rekao da se grupe zatočenika nakon odvođenja nisu vratile, pa smatra da su ubijeni.

Optuženi Mitar Rašević

Optuženi je rekao da je Zdravko Matović bio zatvoren u KP dom «Foča» zbog teškog razbojništva, te da se to može jednostavno provjeriti.

Branilac optuženog Save Todovića

Na pitanje, ko je branio Foču do 12. aprila 1992. godine, i da li su Muslimani bili prisutni u KP domu «Foča» i ostalim djelovima Foče, svjedok je odgovorio da je tokom zatočenja čuo da je postojala jedna grupa mladića koja je pucala.

08. 04. 1992. godine se je svjedok, idući prema poslu, progurao kroz grupu vojnika. Na pitanje kako je znao da Savo Todović odlučuje ko će ići na posao, svjedok je odgovorio da je to čuo od stražara koji su dolazili sa spiskovima za rad. U KP domu «Foča» je postojala ambulanta iz koje

su im donošeni lijekovi. Svjedok je potvrdio da mu je Savo Todović na neki način pomogao da preživi u zatvoru.

Optuženi Savo Todović

Na pitanje da li je bilo kreveta i posteljina u sobama kada su dovedeni u KP dom «Foča», svjedok je rekao da je bilo tri do četiri kreveta i par klupa, te da su dolaskom optuženoga, Krnojelca, i Mitra Raševića počeli da dobivaju krevete.

Dok je svjedok bio u toj sobi, u sobi broj 11 je bilo oko 180 ljudi. Svjedok je u toj sobi ostao do 20. jula, kada je formirana radna grupa. Optuženi je rekao da je radna grupa formirana 17. maja 1992. godine, a ne jula.

U KP domu su se smjenila tri upravnika: prvi je bio Slavko Koroman kojeg je zamjenio Krnojelac nakon sedmicu-dvije. Optuženi je istakao da je svjedok dao dva različita iskaza - jednom da je to bilo u proljeće, a drugi put da je to bilo u jesen. Svjedok je potvrdio da je to bilo u proljeće 1993. g.

Prvi put optuženog Savu Todovića vidio je u ljeto 1992. godine. Ne zna koje je poslove optuženi obavljao u KP domu «Foča». U fabrici namještaja nije bilo civilnih lica koja su radila. Svjedok je rekao da nikada nije vidio da je optuženi nekoga maltretirao.

Član Sudskog vijeća pitao je svjedoka o razgovoru njegovog oca sa optuženim, kada ga je otac pitao zašto ljudi nestaju i zašto ih se tuče, a na šta je Savo Todović rekao da svjedokovu ocu da dobro zna šta je uradio sa njegovom izjavom, a da je nije sklonio, šta bi mu bilo.

Drugi član Sudskog vijeća pitao je svjedoka da li je njegov otac obavio razgovor sa optuženim, za vrijeme kojega mu je ovaj (tj. optuženik) rekao da je njegovu izjavu sklonio, prije ili poslije davanja izjave televiziji u kojoj je rekao da je u KP domu «Foča» sve u redu.

16. 10. 2007. – saslušanje zaštićenih svjedoka

Izveštaj: Mirza Huseinović, IDC - Sarajevo, regionalni tim za praćenje suđenja

Saslušana su dva zaštićena svjedoka, FVS 82 i FVS 210. Tokom saslušanja korištene su iste zaštitne mjere kao one koje su ovi svjedoci imali prilikom svjedočenja pred Haškim tribunalom. Prilikom saslušanja svjedoka FVS 210 korištena je i mjera zaštite identiteta svjedoka svjedočenjem iza paravana.

Svjedok: FVS 82

Direktno ispitivanje

Svjedok je 1992. godine živio i radio u Foči. Po njegovom sjećanju pucnjava u Foči počela je 06. aprila 1992. godine. Sljedeće noći bio je napad na «Foča-trans» koji je raketiran i spaljen. 07. aprila '92. god. otišao je kod punca u stan koji je bio u blizini policije. Do odvođenja u logor nije se krio, tako da je jednom prilikom sreo Mijatović Luku koji mu je rekao da se ne kreće puno, jer znaju za njega.

Hapšenje

27. aprila 1992. godine uhapšen je od strane trojice vojnika koji ga odvođe u KP dom «Foča».

Zatočeništvo u kazneno-popravnom domu u Foči

Po dolasku u KP dom «Foča» Ivanović Risto odvodi svjedoka u sobu broj 15, što mu je naložio Koroman Slavko. Kada je doveden u Dom, upravnik je bio Krnojelac a Savo Todović zamjenik upravnika. Svjedok nije vidio da li je Krnojelac obilazio sobe, dok ga je na mjestima kamo su išli na radove vidio samo jednom, kada mu je trebala građa za kuću. Radnu grupu je formirao Savo Todović. Bilo je ogromne razlike u ishrani bošnjačkih zatočenika i ostalih u KP domu «Foča».

Prisilni rad

Svjedok je odmah po dolasku u KP dom «Foča» išao 6 dana na istovaranje i utovaranje brašna. Jednom prilikom ga je Todović pitao, šta je lakše, biti šef ili radnik, dodavši da nema više šefovanja, jer je ovo Republika Srpska. Dok su radili na rušenju škole Savo Todović je dolazio i vrijeđao ga, govoreći da će njemu i ostalim zatočenicima šef biti neka nepismena osoba.

Saslušavanja, premlaćivanja i nestanci

Svjedok je saslušan od strane Koprivice koji ga nije maltretirao, ali je tada iz susjedne prostorije čuo zapomaganje zatočenika koje su tada isto saslušavali. Poznavao je stražare, prema njemu su bili korektni. Čuo je da su Burilo i Marić maltretirali ostale zatočenike. Jednom prilikom i svjedok je dobio udarac od strane Vuković Radomira, pod optužbom da nosi hljeb iz kuhinje i djeli ga zatočenicima.

Svjedok je govorio i o događaju kad su se tražili ljudi za rad na branju šljiva, na koji se i on prijavljivao, ali da ga tada nisu izabrali. Ljudi koji su tada otišli nikada se više nisu vratili. Svjedok misli da je iz logora u KP omu «Foča», nestalo između 700 i 800 ljudi.

O optuženima

Na pitanje tužiteljice kakav je bio odnos Save Todovića prema njemu, svjedok je odgovorio da je najveća greška optuženog prema njemu bila to što ga je vrijeđao, ponižavao i potcjenjivao. Za Mitra Raševića svjedok je rekao da je bio jako dobar.

Bjekstvo Zekovića

Na pitanje tužiteljice svjedok je opisao što zna o bjekstvu Zekovića. Taj dan je Zeković došao k njemu i Hamdi u radionicu, dok su oni sređivali auto Save Todovića. Iskoristio je priliku da se spusti do glavne ceste i pobjegne. Padala je kiša. Negdje oko pola četiri pitali su za Zekovića, nakon čega je dignuta uzbuna. Savo Todović je navalio na svjedoka kao da ovaj zna gdje je Zeković. Istjerao je zatočenike na ulaz, repetirao je pušku i zakleo se u svoja dva sina da će ih pobiti, ako ne kažu gdje je Zeković. Tada je ušao Boro Ivanović, pa mu je Savo Todović ispričao o bjekstvu i da zatočenici neće ništa da kažu o Zekoviću. Boro ih je postrojio kod „metalskog“. Iz stroja je izdvojio svjedoka i pitao ga za Zekovića, a on mu je odgovorio da ne zna gdje je. Svi zatočenici su zbog bjekstva Zekovića bili kažnjeni samicom i smanjenjem sljedovanja hrane. Odatle su ih vratili u spavaonu i samice. Čitavu noć odvodili su ih na ispitivanje. Svjedoku je Savo Todović rekao da će biti 25 dana u samici.

Razmjena

Nakon šest dana provedenih u samici svjedok sa oko 17 zatočenika odlazi u razmjenu. Odveli su ih u Rudo, gdje su bili zatočeni 8 - 9 mjeseci u groznom smještaju, u nekom podrumu, no prema njima su puno bolje postupali nego u Foči. Iz Rudog odlazi u Kulu, gdje ostaje zatvoren još par mjeseci, da bi bio razmjenjen 07. oktobra 1994. godine.

Unakrsno ispitivanje svjedoka FVS 82

Branilac optuženog Mitra Raševića

Obrana je istakla odgovor optuženog da je straža prema njemu bila korektna, osim onog slučaja sa Vukovićem. Na pitanje da li je zlostavljan u KP domu «Foča», svjedok je odgovorio da on nije zlostavljan. O izjavi, u kojoj je rekao da je čuo kako četnici ubijaju i tuku ljude, svjedok je pojasnio da je čuo da su zatočenici Vejz Zulfo i Nišić Nurko premlaćeni i likvidirani. Stražari su prozivali ljude iz sobe, a da li su to radili po spiskovima i nečijem naređenju on to ne zna, jer nije vidio.

Branilac optuženog Save Todovića

U izjavi iz 1995. godine, svjedok je rekao da je za svaku zgradu u Foči bio zadužen jedan Srbin. Svjedok je pojasnio kakva im je bila zadaća. Za haustor zgrade u kojoj je bio svjedok zatočen bio je zadužen Živanović. Živanović je "kao pomagao zatočenima" i bio zaštita od «B(elih orlova». Svjedok je uhapšen od strane «Belih orlova». Kada je doveden u KP dom «Foča» imao je krevet i deku. Svjedok je vidio Savu Todovića isti dan po dovođenju u Dom.

Optuženi Savo Todović

Na pitanje zašto je u ranijim izjavama govorio da je Slavko Todorović bio zamjenik upravnika logora, svjedok je pojasnio da je to greška, da on optuženoga dobro poznaje, svakodnevno ga je viđao u KP domu «Foča».

Prilikom dovođenja u Dom svjedok nije primjetio da je kotlovnica devastirana i da nije bilo struje. Na pitanje ko ga je odredio za rad na rušenju škole, svjedok je pojasnio da je stražar došao sa spiskom za koji je rekao da ga je napravio Savo Todović. Optuženi je svjedoka odredio za radove u kuhinji. Ti radovi nisu bili teški, svjedok je mogao nešto ukrasti za pojesti.

Svjedok je pojasnio da je Savo Todović ulazio u njegovu sobu, ali da se ne može sjetiti imena zatočenika koje je ispitivao. Iz svjedokove sobe je odvedeno šestoro-sedmoro ljudi na branje šljiva koji se nakon toga nikada više nisu vratili. Svjedok nije vidio da je Savo Todović nekoga maltretirao. Svjedok je rekao da je optuženi u KP domu bio obučen u uniformu, što je optuženi komentarisao, rekavši da je Zeković izjavio da ga nikada nije vidio u uniformi, osim ispred kapije, kada su išli na liniju.

Na upit Predsjednika Sudskog vijeća svjedok je pojasnio da su postojale tri vrste hrane. Jedna je bila za zatočenike, druga za srpske zatvorenike, a treća za upravu i stražare.

Svjedok: FVS 210

Direktno ispitivanje

Svjedok je 1992. godine živio i radio u Foči. Rat u Foči počeo je u aprilu, ne zna za tačan datum, negdje oko Bajrama. Svjedok je imao oružje u kući koje mu je ostavo brat kada je odlazio. To oružje je bilo od njegovog oca još iz II svjetskog rata. Predao ga je Miličević Zoranu.

Odvođenje u KP dom «Foča»

Prije odvođenja u KP dom «Foča» svjedok je odveden u kuću Šandala i u kuću Plane. Tu ga je zatvorio neko sa srbijanskim naglaskom. Pustio ga je Goran Mitrašinović, jer su bili prijatelji. Pri tome ga je uputio da ode Mirku Kunarcu da se sa njim posvjetuje šta da radi, jer Muslimane odvođe. Rekao je da bi za svjedoka bilo najsigurnije ako bi ga zatvorili par dana u KP dom «Foča», dok to ne prođe.

Zatočeništvo u kazneno-popravnom domu u Foči

Iz Šandalove kuće odvođe ga u KP Dom gdje ga pretresaju i zatvaraju u sobu broj 11. Isti dan je ispitivan od strane Voje Starovića. Vojnici su u Domu «Foča» bili 7 do 10 dana, vidio je kada su se spremali za odlazak. Ujutro nakon odlaska vojske u krugu je vidio 7 do 8 ljudi, među njima je

prepoznao Krnojelca, Raševića, Todovića i Koromana. U sobi broj 11 zatočenicima su se obratili Krnojelac i Rašević, za Todovića nije siguran. Rašević im je rekao da su oni sada ratni zarobljenici i da su izgubili pravo na slobodu.

Prisilni rad

Sa radom je počeo još dok su srbijanski vojnici bili u KP domu, a nastavio je raditi dva-tri dana nakon što su vlast u KP Domu preuzeli fočanski Srbi. Radio je u Metalском odjeljenju sa još sedmoro – osmoro ljudi, neke je lično predložio, a neke su oni izabrali. Relja Goljanin je bio šef metalškog odjeljenja. Poslovi koje je radio van kruga bili su normalni poslovi.

Saslušavanja i premlaćivanja

Svjedok je bio 10 dana u samici, kada su mu pronašli pismo jednog zatočenika koje je trebao predati dr. Cekiću.

Istražitelji su vršili ispitivanja između 20. aprila i 15. maja. Na početku je dolazila Vojna policija i ispitivala zatočenike, uvijek u poslijepodnevnim satima. Vidio je uvođenje ljudi u prostoriju i tuču. Vidio je kako tuku Mustafu, Vejza. Slušao je kako tuku Nišić Nurka i dozivaju ga da se probudi, tom prilikom misli da je čuo glas Burila. Čuo je kako su dva dana tukli Konjo Halima.

Svjedoka je jednom prilikom, dok je radio na u Fočanskoj bolnici, pozvao jedan Srbin i pokazao mu šta se radi sa Muslimanima u Foči. Vidio je tijela mrtvih, od kojih je poznao Halima Konju. Avdo Hodžić je ispričao zatočenicima i pripadnicima Crvenog krsta da je gurao mrtva tijela niz rijeku, sutradan Avdo je odveden i svjedok ga više nije vidio.

O odvođenju ljudi

Kada ga je ispitivao, Vojo Starović mu je rekao da će oni koji se nisu ogrješili o Republiku Srpsku biti pušteni da odu, što je značilo da će preživjeti. Drugu grupu su sačinjavali oni koji su se ogrješili o Republiku Srpsku i za njih je rekao da će im biti suđeno i da će biti zatvarani, dok su treću grupu činili oni koji su se teže ogrješili, i oni će biti ubijeni. Svjedok misli da KP dom «Foča» nije mogao odrediti da se ljude odvođa. Svjedokov komšija, Vuković Rade, ga je upozorio da odbije, ako ga budu odredili za razmjenu.

Savo Todović je mogao da vidi odvođenje zatočenika iz KP Doma, ako je to bilo prije 15:00 sati. Svjedok je ispričao događaj, kada se Zeković popeo na kiosk sa kojeg je vidio Savu Todovića koji stoji kod kamiona u koje ubacuju zavezane ljude.

Na pitanje tužiteljice svjedok je odgovorio da su ljudi odvođeni obično poslije 17.00 sati, kada god su u smjeni bili Burilo i Obrenović, a da Krnojelac, Todović i Rašević za ova odvođenja i premlaćivanja nisu znali, jer se to dešavalo kada bi oni otišli kući. Bilo je slučajeva da je Vojna policija odvodila ljude, a da li je stražar kasnije to govorio nekom iz uprave, on ne zna.

Bjekstvo Ekrema Zekovića

Svjedok je znao da Zeković Ekrem sprema bjekstvo, a razlog zašto i on nije pobjegao je što je njegova porodica bila u Srbiji. Kada se digla uzbuna zbog bjekstva, Mitar Rašević i Slavo Todović su od svjedoka tražili da im kaže gdje je bjegunac. Slavo Todović ga je ispitivao svakih 15 minuta, prijetio mu puškom, te rekao stražaru da ga odvede u samicu u kojoj je proveo 20 dana. To veče udario ga je samo stražar Pljevaljić.

O optuženima

Mitar Rašević je više puta vodio i pratio zatočenike kada su išli na radove. Kada je jednom odbio naređenje za rad, izdato od Save Todovića, svjedok je bio kažnjen samicom, iz samice je išao na radove. Svjedok misli da je Savo Todović bio zadužen za zatočene Muslimane i da je određivao ko će od njih ići na radove, dok je Mitar Rašević samo izvršavao te odluke "odvođeci i dovodeći ih sa radova".

Svjedok se više puta obraćao Raševiću i Todoviću zbog loše hrane. Oni su odgovarali da je za to kriva komanda. Žalio se Mitru Raševiću kada bi stražari nekoga istukli, na šta je dobijao odgovor da će on to vidjeti. Kada se svjedok žalio za odvođenje zatočenika, Mitar Rašević je odgovarao da je to stvar komande. Svjedok je rekao da je vidio kako mu stražari podnose izvještaje. Svjedoku je poznato da su Mitar Rašević, Savo Todović i Milorad Krnojelac išli u komandu na sastanke. Mitar Rašević je svjedoku pomagao u svakom pogledu, kao i drugim zatočenicima od kojih je nabrojao ove: FVS 155, SM, FVS 113, FVS 215, FVS 216 i dr.

Na pitanje tužiteljice da li su Milorad Krnojelac ili Mitar Rašević nekoga udarili, svjedok je rekao da nisu. Svjedok je vidio kako je Savo Todović udario svjedoka "A". Krnojelac je otišao krajem 1993. godine, ili početkom 1994. godine, "od kada je nastupilo zlatno doba za zatočnike".

Unakrsno ispitivanje svjedoka FVS 210

Branilac optuženog Mitra Raševića

Na pitanje, svjedok je rekao da garantuje da Mitar Rašević nije učinio išta nažao bilo kome od Muslimana. Osim što mu je pomagao da kontaktira sa ženom, pomagao mu je i u nabavci odjeće. Svjedoku je bilo iznenađenje kada je Mitar Rašević optužen za ratne zločine. Na pitanje branioca kako zna da su stražari podnosili izvještaj Mitru Raševiću, odgovorio je da je normalno da stražar podnosi izvještaj komandiru straže, odnosno osobi koja je bila glavna, kada je komandir (Mitar Rašević) bio odsutan. Rašević nije svjedoku naređivao da radi teške poslove, svjedok ne zna da li je naređivao drugima, niti da li je naredio da nekoga zatvore u samicu. Svjedok se sjeća premlaćivanja Nurka i spominjanja imena Zelja i Miletić koji su bili iz Vojne policije.

Optuženi Mitar Rašević

Na pitanje, da li je izjava da je on (Mitar Rašević) išao na sastanke u komandu svjedokovo saznanje ili zaključak, svjedok je pojasnio da je to njegov zaključak. Kada bi svjedok tražio optuženoga, njegov zamjenik je odgovarao da je na sastanku, ali ne i gdje.

Branilac optuženog Save Todovića

Svjedoka su 18.04.1992. godine priveli vojnici koji nisu bili iz Foče nego iz Srbije. Vojnici su mogli ulaziti u KP dom «Foča» dok su tu bili Srbijanci. Svjedok ne zna da li je uprava KP doma «Foča» mogla spriječiti ulaske vojnika.

Optuženi Savo Todović

Svjedok zna da je kotlovnica bila devastirana i da nije bilo struje, jer je on to popravljao. Svjedok je u mjesecu junu često viđao optuženog. Svjedok ne zna da li je na osnovu toga, što je optuženi čitao imena ljudi koji trebaju ići na radove, zaključio da je optuženi donio odluku o tome. Svjedok, takođe, ne zna da li je optuženi nekada došao u metalsko odjeljenje i naredio da se uradi nešto za njega. Optuženi je upoznao svjedoka da je Zeković rekao da nije vidio optuženoga pored furgon kamiona. Svjedok je odgovorio da je prepričao, šta mu je tada rekao Zeković.

23. 10. 2007. – iskazi sudskih vještaka, izvođenje materijalnih dokaza

Iskaz vještaka za sudsku medicinu, dr. Hamze Žuje

Vještak za sudsku medicinu, dr. Hamza Žujo, je zaposlen u Institutu za sudsku medicinu Sarajevo. Na poslovima vještačenja radi oko 30 godina.

Po nalogu tužilaštva vještak je prisustvao ekshumaciji na dvije masovne grobnice na lokalitetu rudnika Miljevina - Foča. Pod njegovim patronatom izvršena je ekshumacija na grobnicama I i II. Iz jedne grobnice ekshumirano je 26 a iz druge 47 leševa. Nakon lociranja i označavanja masovne grobnice srovokopačem, skinut je jedan sloj zemlje, a zatim se je pod njegovim nadzorom pristupilo čišćenju zemlje sa leševa.

Svaki leš imao je svoj broj koji ga prati sve do sahrane. Kada su leševe očistili i označili, stavili su ih u plastične vreće i odvezli na obdukciju u Javno komunalno preduzeće (JKP) Gradska groblja Visoko. Vještak je pojasnio od čega se sastoji medicinska obrada:

1. utvrđivanje dužine tijela,
2. utvrđivanje pola osobe,
3. utvrđivanje starosti osobe,
4. opis zubala,
5. opis svih povreda.

Kada se pronađe povredu na lešu mjesto povrede se označava brojem i fotografiše, to predstavlja dio zapisnika uz nalaz i mišljenje.

Vještak je rekao da su ekshumirani leševi imali dosta odjeće na sebi, što je omogućilo da se već na osnovu klasične metode mogla izvršiti identifikacija, međutim konačna identifikacija izvršena je na osnovu DNK analize. Za svaki leš je utvrđen i obdukcioni nalaz. Na četvero – petero leševa iz obje grobnice nije našao povrede, što ne znači da osobe nisu ubijene, jer je projektil mogao proći kroz tijelo a da pri tome ne nanese oštećenja na skeletu. Nailazili su na projektele u odjeći žrtava.

Odbrana prvo i drugooptuženog nije osporavala nalaz vještaka, nego je naglasila da osporavaju vezu optuženih sa događajem.

Iskaz vještaka za balistiku i vještačenje tragova oružja, ing. Smajić Nijaza

Vještak za balistiku i vještačenje tragova oružja, ing. Smajić Nijaz, radi kao vještak za balistiku u MUP-u Kantona Sarajevo. Kao stalni sudski vještak radi oko 15 godina.

Radi utvrđivanja tipa oružja iz kojeg je pucano na vještačenje tragova dostavljene su čahure i djelovi pušanih zrna s oznakom na koji se leš određeni trag odnosi.

Vještak je uradio nalaz za grobnicu br. **I** i nalaz za grobnicu br. **II**.

Utvrđene su sljedeće činjenice:

- Košuljice i čahure koje su pronađene u grobnici br. **I** ispaljene su iz vatrenog oružja kalibra 7,62 x 39 mm. Dio tragova je bo nepodoban za identifikaciju kojem oružju pripadaju.

- U grobnici **II** pronađeno su 32 čahure, 31 zrno i 3 patrona. Na osnovu vještačenja utvrđeno je da 29 čahura i 28 zrna pripada vatrenom oružju kalibra 7,62 x 39 mm, dva zrna pripadaju oružju kalibra 7,62 x 25 mm i tri patrona pripadala su lovačkoj pušci kalibra 16 mm.

Odbrana prvo i drugooptuženog nije osporavala ni ovaj nalaz vještaka.

Izvođenje ostalih materijalnih dokaza

Na prvi set materijalnih dokaza iznesenih od strane Tužilaštva od rednog br. 62. do 128. odbrana nije imala prigovora.

Za drugi set dokaza odbrana je imala djelomične prigovore na materijalne dokaze br. 3. i 8.

Na treći set dokaza od rednog broja 129. do 142., a koji se odnose na optuženog Mitra Raševića, odbrana nije imala primjedbi.

Iz četvrtog seta dokaza, od rednog broja 143. do 160., a koji se odnosio na optuženog Savu Todovića, odbrana i optuženi su imali prigovore na dokaze br 151. i 156. Optuženi Savo Todović je imo prigovore na dokaze od rednog broja 162. do 165., a riječ je o aktima MUP-a Republike Srpske, o lociranju osumnjičenih za ratne zločine koji su dostavljani Haškom tribunalu. Optuženi je rekao da je se on sam predao. Odbrana je takođe imala prigovor i na dokaz br. 167., a koji se odnosi na zajedničku izmjenjenu optužnicu.

Zahtjev tužilaštva za čitanjem iskaza svjedoka koji su umrli Sudsko vijeće je odbilo uz obrazloženje da je riječ o kumulativnim dokazima.

Podnesci odbrane i optuženoga Save Todovića

Optuženi u svom zahtjevu traži od Sudskog vijeća da zaštiti njegove interese garantovane pravilima 11 bis, a to je pravično suđenje. Naime, optuženi tvrdi da su branioci više puta dolazili na suđenja a da pri tome nisu ni znali koji od svjedoka se saslušava taj dan, kao i to da ga do danas nisu ni jednom zaštitili, kada su svjedoci o njemu ružno govorili.

Odbrana optuženog Save Todovića u svom podnesku traži da ih Sudsko vijeće razrješi dužnosti, jer nisu u stanju pružiti kvalitetnu odbranu svjedoku, jer on odbija komunikaciju sa njima. Dodatni problem za Sudsko vijeće predstavlja činjenica da je sudski postupak u podmakloj fazi, te stav optuženog da ni sa kakvom odbranom neće saradivati.

30. 10. 2007. – iskaz zaštićenog svjedoka FWS 86

Izveštaj: Mirza Huseinović, IDC - Sarajevo, regionalni tim za praćenje suđenja

Suđenje optuženim Mitru Raševiću i Savi Todoviću nastavljeno je saslušanjem svjedoka optužbe pod pseudonimom FWS 86, koji je potvrdio da je kontrolu nad zatvorom imalo osoblje ove ustanove.

Svjedok „FWS 86“

Zaštićeni svjedok koji je kao dodatnu mjeru tražio zaštitu lika od javnosti, govorio je o vremenu koje je proveo u KPD Foča tokom Aprila - Augusta 1992 godine, kada su stražari odveli 80-100 zatvorenika od kojih se niko nije vratio.

Svjedok je istakao da nikada nije prisustvovao zlostavljanju, niti je vidio da čuvari tuku nekoga od zatvorenika ali ono što je slušao tokom tih mjeseci jasno ukazuje na to, šta se sa zatočenicima dešavalo. Tokom noći, zatvorom koji je imao sve odlike logora, odjekivali su jauci, vriska, plač i rafali, nakon čega je svjedok siguran da su tijela bacana u Drinu.

Na ovaj način je likvidirano 80-100 zatočenika, a jedini koji su mogli to uraditi su zatvorski čuvari koji su imali pristup spavaonicama u toku noći.

Od zatvorenika je čuo da su se u premlaćivanju i zlostavljanju najviše isticali; Burilo, Obrenović, Marić, Vuković i Pljevačić koji su bili čuvari u KPD „Foča“.

Za dešavanja u logoru KPD „Foča“, svjedok „FWS86“ odgovornim smatra Raševića i Todovića koji su u odsustvu upravnika Milorada Krnojelca, (koji je pred ICTY osuđen na 15 godina) bili nosioci svih aktivnosti u logoru. Stražari su samo izvršavali naređenja mada je bilo slučajeva kada su i oni samoinicijativno vršili maltretiranja.

27. 11. 2007. – iskaz zaštićenog svjedoka FS02

Izveštaj: Eldar Jahić, IDC – Sarajevo, regionalni tim za praćenje suđenja

Suđenje optuženim Mitru Raševiću i Savi Todoviću nastavljeno je saslušavanjem svjedoka optužbe čiji je pseudonim FS02. Svjedok je pristupio suđenju pod pseudonimom FS02 ne želeći otkriti lične podatke jer smatra da bi to moglo ugroziti njegovu sigurnost. Drugi svjedok pod pseudonimom FS214 koji je trebao prisustvovati suđenju nije se pojavio, što je i konstatovano, te se pristupilo saslušanju svjedoka optužbe FS02.

Svjedok „FS02“

Direktno ispitivanje

„Crne noći“ u KPD „Foča“

Svjedok FS02 je potvrdio da je u KPD (Kazneno-popravnog domu) Foča boravio od 17. 04. 1992. - 31. 08. 1992. Na pitanje da li poznaje optužene odgovorio je da poznaje samo Mitru Raševića, ali ne i Savu Todovića. Kako kaže, najprije je iz svog stana u Foči odveden sa porodicom u Livade – vojnu baraku gdje je ostao, po njegovom sjećanju, 4 – 5 dana, a zatim je prebačen u KPD Foča u sobu broj 11 gdje je već bilo zatočenih Bošnjaka i Hrvata. U KPD-u FS02 je saslušan od strane sudije Vladičića na sasvim pristojan način, nije bilo maltretiranja, čak šta više sudija mu je ponudio piće i cigarete. Niko ga nije dirao. Vladičić ga je ispitivao o barikadama na Aladži nakon čega je vraćen u sobu broj 13. Za sebe tvrdi da nije maltretiran, ali kaže da su neke zatvorenike, tačnije njih 58 pozivali na ispitivanje noću nakon čega se čuo topot udaranja i pucnjava i oni se više nikad nisu vratili. Nije to vidio vlastitim očima, ali sudeći prema zvukovima smatra da su udarani pa ubijeni oružjem. Identitet tih zatvorenika svjedoku nije poznat, ali kaže da su ih stražari po imenu i prezimenu prozivali i slali u Upravu KPD-a. Tokom boravka u zatočeništvu morali su svake večeri sastavljati izvještaj o broju zatočenika, izvještaj je sastavljao neko od zatočenika – starješina sobe, prebrojavajući ih, uz prisustvo policajaca prilikom prebrojavanja. Pored policajaca u Domu je bilo i vojnika koji su tu svračali sa fronta uglavnom na spavanje, kaže FS02. Kako tvrdi nije bio maltretiran, ali je zbog loše hrane nakon izlaska iz zatočeništva i odlaska u Rožaje imao 25 kg manje, što se dosta odrazilo na njegovo zdravlje. Na pitanje ko je bio upravnik Doma kada je zatočen, odgovorio je da je to bio Krnojelac, direktor škole na Godjenu, selu 20 km udaljenom od Foče. Kaže da je Raševića i Krnojelca često viđao zajedno, a sa njima su komunicirale i osobe u vojnoj uniformi. FS02 za Raševića tvrdi da je bio komandir čete „Vojne odbrane“ i da ga je viđao u KPD-u, dok Savu Todovića ne poznaje, za njega je čuo od zatvorenika iz sobe 13. Dana 31. 08. 1992. nakon doručka, zatvorenicima, njih 54, stražar je pročitao spisak i rekao da idu na kapiju sa stvarima jer će biti razmijenjeni. Po dolasku na kapiju odvedeni su u restoran gdje im se Rašević izvinuo za sve eventualne neprijatnosti. Nakon toga 54 zatvorenika su autobusom odvezeni za Crnu Goru. Pored

zatvorenika u autobusu su bili vozač i stražari sa automatskim puškama. Na putu prema Crnoj Gori u mjestu Nikšić osoba po imenu Pero zaustavila je autobus i naredila da se vrate u KPD Foča što je i učinjeno. Po povratku u Dom zatočenici su smješteni u sobe 9 i 10 i tu su ostali 2h nakon čega je ponovo naredeno da polovina zatočenika ide na kapiju. Prema iskazu svjedoka zatočenici su istim autobusom u pratnji vojske i policije krenuli prema Krvavcu, pratnju su imali do granice sa Crnom Gorom, a od granice pratnje više nije bilo. U Titograd su stigli po noći, nakon toga svjedok FS02 nije se vraćao u Kazneno – popravni dom Foča, a o ostalim zatočenicima nema informacija.

Unakrsno ispitivanje

Obrana Raševića i Todovića nije imala „novih“ pitanja za svjedoka. Njihova pitanja su uglavnom bila vezana za pojašnjavanje nekih činjenica o kojima je svjedok već govorio, ali su iste zbog nejasnosti i neelokventnosti izlaganja ostale nejasne. Branilac Raševića je još jednom naveo svjedoka da potvrdi da nije bio zlostavljan i maltretiran, te da je iz Doma odlazio na rad u fabriku namještaja i obavljao uobičajene poslove koji nisu izazivali veliki fizički napor. Obrana Todovića je utvrdila činjenicu da je Krnojelac bio upravnik KPD-a u vrijeme kada je svjedok bio zatočen u istom, te da je svjedok davao dva puta izjave haškim istražiteljima. Sam optuženi Todović je također imao pitanja za svjedoka. Todović je pitao za nacionalni sastav u Domu, na što je svjedok odgovorio da je tu bilo Muslimana i Srba, pojašnjavajući da su Srbi prebačeni iz Zenice na služenje kazne, a sa sigurnošću tvrdi da je bilo i maloljetnika samo što njihova imena ne zna jer ih nije poznao. Kako kaže vojska nije upravljala Domom. Na pitanje da li je davao izjave organima BiH rekao je da nije.

Komentar posmatrača:

Svjedok FS02 nije iznio nove činjenice u predmetu Rašević / Todović, već je potvrdio navode prethodno saslušanih svjedoka optužbe. To dokazuje i sasvim očekivani komentar odbrane optuženih koja ističe da je previše svjedoka saslušano u ovom predmetu na identične okolnosti. Smatram da je svjedok dosta nejasno i površno dao svoj iskaz i da bi trebao biti mnogo bolje pripremljen za saslušanje.

04. 12. 2007. – Završne riječi Optužbe

Izveštaj: Eldar Jahić, IDC – Sarajevo, regionalni tim za praćenje suđenja

Državno tužilaštvo je okončalo 7-mjesečno izvođenje dokaza protiv Mitra Raševića i Save Todovića, optuženih za ratne zločine počinjene nad civilima u KPD „Foča“, prilikom čega je saslušano 36 svjedoka i izvedeno mnoštvo materijalnih dokaza. Još jedan svjedok optužbe će biti saslušan u Januaru čime će dokazni postupak optužbe biti završen.

Od svih 36 svjedoka, samo njih 4 je saslušano bez mjera zaštite, među kojima dva vještaka i predsjednik Federalne komisije za traženje nestalih. Ostali su uz mjere zaštite saslušavani pod pseudonimima, iz drugih prostorija ili iza paravana. Tužilaštvo smatra da su Rašević i Todović učestvovali u uspostavljanju i održavanju sistema kažnjavanja i zlostavljanja najmanje 700 zatvorenika u Foči.

Svjedoci su, dajući izjave u sudnici u Sarajevu, pravili razliku između uloga koje su imali Mitar Rašević i Savo Todović. Neki su za Raševića rekli da je bio "korektan", a neki i da im je spasio život.

U januaru 2007. Sud je prihvatio optužnicu protiv njih, koja je nešto ranije prilagođena domaćem zakonodavstvu, nakon što je, u oktobru 2006. godine, cijeli predmet iz Haaga prebačen pred Sud BiH u Sarajevo.

U svom svjedočenju Amor Mašović, predsjednik Federalne komisije za traženje nestalih, rekao je kako je, prema podacima dobijenim od žrtava, kroz logor Foča prošlo preko 1.100 zatvorenika od čega se danas traga za još njih 266, što znači da svaki četvrti zatvorenik nije iz KPD „Foča“ izašao živ.

11. 12. 2007. – iskaz svjedoka odbrane Mitra Raševića

Izvjštaj: Eldar Jahić, IDC – Sarajevo, regionalni tim za praćenje suđenja

Na glavnom pretresu 11. decembra 2007. odbrana je počela sa izvođenjem dokaza odbrane saslušanjem prvog svjedoka koji je ujedno i optuženi. Odbrana Mitra Raševića je predložila da se sam optuženi pojavi kao prvi svjedok, s tim da jedan dio saslušanja bude javan, a drugi zatvoren za javnost kako se otkrivanjem određenih informacija ne bi ugrozila sigurnost optuženog i njegove porodice. Sudsko Vijeće je uvažilo prijedlog odbrane pa se pristupilo saslušanju Mitra Raševića.

Svjedok Mitar Rašević

Direktno ispitivanje

Rašević je prvo govorio o svojoj radnoj biografiji, o tome kako je njegov radni vijek započeo 1973. godine u Okružnom zatvoru u Mostaru gdje je radio 4 godine, a kako je u međuvremenu završio fakultet prešao je u Kazneno-popravni dom u Foči i radio kao vaspitač. Rašević tvrdi da su međunacionalni odnosi bili veoma dobri sve do izbijanja ratnih sukoba, poseban primjer za to je, kako kaže, Foča. Tvrdi da je do međunacionalnog zahlađenja došlo sa pojavom afere „Foča-trans“. To je poremetilo odnose ne samo u Foči nego i šire. Ta afera je u početku bio štrajk, radnici su tražili smjenu direktora i šefa finansijske službe, te povećanje ličnih dohodaka za 50%. Štrajk je završen tako što je veliki broj radnika Bošnjačke nacionalnosti prešao sa radom, a tek manji dio njih je ostao raditi sa radnicima Srpske nacionalnosti. Svjedok kaže da je pozadina te afere i štrajka ustvari miješanje politike i nacionalističkih stranaka u međunacionalne odnose, prvenstveno stranaka SDS i SDA. Od tada ništa više nije bilo isto. Ove navode Rašević potvrđuje i intervjuom koji je Halid Čengić dao za list „Ljiljan“ 1990. u kojem je izjavio da postoje nacionalističke stranke SDA, SDS i HDZ koje imaju svoje vladajuće krugove u tadašnjoj Republici BiH. Čengić je tad izjavio da je pozadina afere „Foča-trans“ nacionalizam pomenutih stranaka.

KP dom Foča je bio glavna meta nacionalističkih stranaka iz više razloga. Kao prvo u njemu je bilo više od 600 osuđenika od sitnih do krupnih kriminalaca kojima se moglo manipulirati, zatim u njemu je postojalo složno rukovodstvo i na kraju, u njemu se nalazila oružana sa 500-600 cijevi i 40 000 metaka. Oružana je kasnije postala udarna meta KP doma u Foči.

8. 4. 1992. počeo je rat. Rašević kaže da je taj dan krenuo na posao kao i uvijek i da nije znao šta se dešava. Na prve barikade je naišao u Donjem polju gdje su ga zaustavili i nakon pola sata „nagađanja“ pustili. Stigavši u KP dom Foča uvidio je da se nešto čudno dešava i da neki radnici

nisu došli na posao. Oko 10h je počela i razmjena vatre između Bošnjaka i Srba. Taj dan Rašević nije išao kući poslije radnog vremena već je ostao u domu.

Svjedok kaže da je po naređenju Radojice Teševića uništio oružanu. Tešević je inače bio upravnik odjeljenja za žene zatvorenice u Glečevu. Nakon toga Rašević je napustio dom sa zatvorenicama koji su bili Bošnjaci, Hrvati i Albanci. Zatvorenici srpske nacionalnosti su ostali raditi na ekonomiji u sklopu Doma. Vozilom, furgonom zvanim „Marica“ Rašević je sa zatvorenicama otišao u Podgoricu, zatim u Valjevo, a odatle su zatvorenici, njih 98 prebačeni u Okružni zatvor u Tuzli. Nakon toga Rašević odlazi u Kragujevac porodici gdje je ostao kratko, a već krajem aprila vraća se u Foču. Po naredbi Ministarstva odbrane Rašević je raspoređen u KP dom Foča i sa radom počinje krajem aprila. Upravnik doma je bio Krnojelac kojeg je Krizni štab postavio na tu funkciju. Pored poslova u Kazneno-popravnim domovima Rašević je po potrebi išao i na front 5-10 dana u mjesecu. Dom je bio prilično devastiran, uništen granatama, opljačkan. Svjedok tvrdi da su dom uništili pripadnici Bošnjačke nacionalnosti koji su ga zaposjeli ubrzo nakon odlaska zatvorenika u Pljevlja. Također ističe da je po povratku iz Kragujevca zatekao određen broj bošnjačkih zatvorenika koje nije maltretirao, čak ih je upozoravao da ne pokušavaju pobjeći jer je sav prostor oko doma bio miniran. Jedan zatvorenik Đapić je pokušao pobjeći i poginuo nedaleko od doma vjerovatno od mine. Rašević je obavljao poslove u Domu u radnom vremenu od 7-15h i tvrdi da tu nije bilo ništa nezakonito.

Komentar posmatrača:

Prilikom saslušanja mogla se primijetiti osjetna nervoza kod Mitra Raševića. Optuženi i njegov branilac su se dobro pripremili za saslušanje.

18. 12. 2007. – iskazi zaštićenih svjedoka odbrane

Izveštaj: Eldar Jahić, IDC – Sarajevo, regionalni tim za praćenje suđenja

Na glavnom pretresu 18.12.2007. godine nastavljeno je saslušanje svjedoka odbrane optuženog Mitra Rašević, kojima je, Sudsko vijeće, a na zahtjev advokata odbrane, odobrilo mjere zaštite ličnih podataka i dodjelilo pseudonime.

Svjedok Zulfer Pjano

Svjedok Zulfer (Murat) Pjano, po zanimanju diplomirani pravnik, rođen 01.07.1950. Nakon diplomiranja 1975. počinje da radi u Tužilaštvu u Foči a 1977 postaje Javni tužilac. Nakon agresije na BiH i Foču u aprilu 1992. prestaje sa tim poslom i seli u Goražde gdje radi kao Okružni vojni tužilac od decembra 1992- novembar 2001. Nakon dolaska u Goražde, svjedok se priključuje I Drinskoj brigadi ABiH.

Direktno ispitivanje

Sa advokatom Raševića, g-dinom Slavišom Prodanovićem se poznaje još od 1987 godine kada je svjedok radio u Tužilaštvu Foča, dok je Slaviša Prodanović bio sudija 'krivičar'. Optuženog Raševića poznaje jer su prije rata živjeli u istoj zgradi, a poslom je često posjećivao i KPD „Foča“. 2002 godine svjedoku je ponuđeno da bude dio odbrane optuženog Raševića, na što je svjedok rado pristao, što zbog profesionalnog izazova tako i zbog lične uvjerenosti u njegovu nevinost. Nakon toga je imao poteškoće sa pronalaženjem svjedoka kao i sa ostvarivanjem

kontakta na terenu. Tokom razgovora sa svjedocima „FWS 139“, „FWS 182“, „FS 113“, „FWS 216“, „FS 162“, i „FS 210“ saznao je da su svi navedeni svjedoci poznavali Raševića, ali ni jedan od njih ga nije spomenuo kao nekoga ko je imao komandnu odgovornost, te da je činio sve što je u njegovoj moći da im pomogne. Nakon rata, 1996 godine, svjedok Pjano odlazi u KPD „Foča“ u posjetu direktoru gdje saznaje da su sva lica tokom boravka u KPD „Foča“ tokom rata bila evidentirana kao ratni vojni zarobljenici što je bilo u najmanju ruku neshvatljivo. Isto tako svjedok Zulfer, neshvatljivim smatra i Odluku o osnivanju Kazneno popravnih zavoda na teritoriji Srpske republike BiH koju je potpisao mr. Momčilo Krajišnik, predsjednik tadašnje Skupštine Srpske republike BiH, jer je u to vrijeme KPD „Foča“ već radio po Odluci koja je donesena 1950-ih godina kada je Zavod i osnovan. Svjedok Pjano je naveo i imena pripadnika MUP-a RS, Mišo Koprivica, Papić Zoran i drugi, koji su, po prikupljenim izjavama, dolazili u KPD i isljeđivali zatočene Bošnjake, ali bez upotrebe prisile i bilo kakvih oblika maltretiranja i torture.

Optuženi Mitar Rašević je izjavio da mu je drago da vidi svjedoka Zulfera Pjanu i da zahvaljuje svjedoku na uloženom trudu i svemu što je učinio u cilju pripremanja njegove odbrane.

Tužiteljica Vesna Ilić je podsjetila svjedoka da je napustio Foču 1992 godine zbog lične sigurnosti i opšte društvene klime koja je vladala u Foči tih mjeseci. Svjedok je još napomenuo da je prikupljao informacije o kompletnim dešavanjima u KPD „Foča“ a ne samo o ponašanju Raševića, ali su ispitani svjedoci redom tvrdili i svjedočili o humanom postupanju Raševića prema njima.

Svjedok „30“

Direktno ispitivanje

Svjedok pod pseudonimom „30“ je do aprila 1992 godine živio u Foči i poznao je optuženog i njegovu porodicu. Po otpočinjanju agresije na Foču, prešao je u Goražde gdje se uključio u Teritorijalnu odbranu, kasnije Armiju BiH, gdje je radio kao oficir za obavještajne poslove. Prema opisu poslova svjedok „30“ je prikupljao obavještajne podatke sa okupirane teritorije Foča, uglavnom od ljudi koji su izbjegli, bili razmjenjeni ili protjerani. Pravljeni su uglavnom službene zabilješke a u nekim slučajevima su uzimane i izjave. Svjedok je nabrojao nekoliko imena ljudi koji su bili zatvoreni u KPD u Foči tokom aprila i maja '92 godine, a koji su nakon razmjene došli na slobodnu teritoriju, nakon čega su obavljeni razgovori i napravljene zabilješke. Mujezinović, Hadžiahmetović, Veiz i još mnogi drugi su isticali Raševića kao nekoga ko im je pomagao, spašavao ih malteretiranja i drugih oblika torture, pa ga je, obzirom na te iskaze, iznenadilo podizanje optužnice protiv Raševića.

2002.godine, svjedok „30“ se sastao sa advokatom Raševića i razgovarao o odbrani, kojom prilikom je dogovoreno da će se Rašević, koji je tada bio u Srbiji, predati čim se pripremi odbrana jer da nema razloga da se krije.

Svjedok „4E“

Direktno ispitivanje

Svjedok pod pseudonimom „4E“ je izjavio da poznaje optužene Raševića i Todovića koje je upoznao u KPD „Foča“ gdje je kao zarobljeni pripadnik Armije BiH dospio. Naime, sve je počelo kada je kao pripadnik ABiH sa svojom jedinicom bio poslan da obezbijedi konvoj koji se prebacivao preko Grebka, planinskog prevoja kod Trnova. Put je bio težak, vrijeme hladno, 15-20kg je nosio na leđima u ruksaku, a pri tome je bio neispavan zbog cjelonoćnog pješaćenja.

Nakon što su stigli na Grebak, u ranim jutarnjim satima, rečeno im je da ne mogu dalje jer nemaju konje za dalje prebacivanje. Na povratku su naišli na muslimansko groblje na prevoju Kecelj, gdje su napravili pauzu. Tu je svjedok „4E“ zadrijemao i kada se probudio shvatio je da je ostao sam, dok je kolona kompletna već bila otišla. Dalje je nastavio sam, putem, za koji je mislio da će ga odvesti na slobodnu teritoriju. U jednom trenutku je naišao na ženu koja je čuvala ovce, a prema čijoj nošnji je zaključio da se radi o srpkinji. Shvatio je da je na teritoriji Vojske Republike Srpske. U tom trenutku su ga primjetila tri vojnika VRS koji su zapucali rafalno. Nakon što je ispalio 2-3 metka iz pištolja svjedok „4E“ je shvatio da je u bezizlaznoj situaciji i pokušao je samoubistvo, ali je pištolj zakočio i u toj nakani nije uspio. Obzirom da je bio pogođen u obje ruke i obje noge, zbog gubitka mnogo krvi i bolova pao je u nesvijest. Srpski vojnici su ga utovarili u vojnu „kompanjolu“ i odvezli u bolnicu u Foču, gdje mu je život bio ugrožen jer su neki od srpskih ranjenika koji su tamo liječeni nasrnuli na njega. Zbog lične sigurnosti, prebačen je u KPD „Foča“ gdje ga je izvjesni Gojko, stariji medicinar previjao i brinuo se o ranama, a jedan zatvorenik Mujo Dudić ga je hranio.

Mujo mu je rekao da se Rašević razlikuje od ostalog osoblja u KPD-u, zbog korektnog i humanog pristupa prema zatvorenicima. U više navrata Rašević je svjedoku „4E“ ostavljao cigarete i šibice, a zbog lošeg zdravstvenog stanja svjedoka, tražio je da mu se donosi dupla porcija hrane. Jednom prilikom ga je Rašević i hranio jer je svjedok, zbog prostelnih rana na obje ruke, bio nesposoban da se hrani sam. Svakom prilikom, kada bi ostavljao cigarete ili kada bi hranio povrijeđenog svjedoka „4E“, Rašević se trudio da ostane sam u prostoriji ili da prostoriju napusti posljednji.

Prvi s kim je zvanično razgovarao i koji ga je isljeđivao bio je Boro Ivanović, bezbjednjak VRS, koji mu je omogućio da poslije 2-3 dana, putem radio amatera stupi u kontakt s ocem.

Neko vrijeme, svjedok je proveo i u samici a da pri tome nije znao ko je izdao naredbu ni zašto, samo je prilično siguran da to nije uradio optuženi Rašević.

Nakon nekoliko mjeseci boravka u KPD „Foča“ svjedok „4E“ je, sa još nekim zatvorenicima odveden i razmjenjen u mjestu Ustiprača.

Tužiteljica Vesna Ilić je ponovila da je svjedok bio zaključavan za vrijeme boravka u kancelariji u kojoj je liječen, iako je, zbog povreda, bio nepokretan. Dok je bio u samici jako slabo je hranjen i za to vrijeme ga optuženi Rašević nije posjećivao. U samici je proveo 20-25 dana. Jednom prilikom je dolazila i TV ekipa i svjedok je bio prisiljen da dâ izjavu o navodnim zločinima počinjenim u Goraždu.

Svjedok „5T“

Direktno ispitivanje

Prvi put se susreo sa advokatom optuženog Raševića prije 1-2 mjeseca kada su kratko razgovarali o njegovoj odbrani. O optužnici protiv Raševića ga je upoznao kolega koji je iz KPD „Foča“ posjećivao KPZ „Zenica“ gdje svjedok „5T“ radi. Obzirom da je poznavao Raševića iz vremena rata, kao časnog čovjeka, svjedok „5T“ se stavio na raspolaganje u pripremanju njegove odbrane. Do izbijanja rata svjedok je živio u mjestu Jošanica, opština Foča. U maju 1992 godine VRS ga dovodi u KPD „Zenica“ i smješta u sobu br.16. gdje boravi mjesec dana nakon čega počinje raditi u kuhinji i vešeraju. Poslovi na kojima je radio nisu bili naročito teški. Pored ovih poslova, svjedok je radio i na kotlovnici, sječi drva, pilani Maglić i rudniku Miljevina. Jedan period, u trajanju od 15 dana je boravio u samici, a nije upoznat po čijem naređenju je tamo dospjeo.

Jednom prilikom, izvjesni Milošević iz Trebinja, također zatvorenik KPD „Foča“, ga je pretukao, a Rašević koji je kasnije, od drugih zatvorenika, saznao za to, preduzeo je disciplinske mjere i kaznio napadača.

U KPD „Foča“ svjedok je proveo približno 30 mjeseci, za koje vrijeme se stigao upoznati sa ličnošću samog Raševića, za kojeg kaže da je bio korektan prema svima, bez izuzetka. Kada bi znali da se Rašević nalazi u krugu KPD, zatvorenici bi se osjećali mnogo sigurnije, nego kad on nije bio tu.

Jedan period, u trajanju 15-20 dana, svjedok je proveo na radu u rudniku, kojom prilikom je povrijedio nogu i stopalo, a nakon čega je vraćen u KPD gdje je proveo noć. Ujutro je noga bila inficirana i prilično otečena, a Rašević ga je privatnim vozilom prebacio u bolnicu „Foča“ gdje je sa njim proveo 2-3 sata, osiguravajući mu potrebnu medicinsku njegu.

Za razliku od ostalog osoblja KPD, koje je bilo „promjenjivo“, optuženi Rašević je bio korektan i fer sve vrijeme. Svjedoka „5T“ niko nije tukao ni malteretirao, ali je često slušao jauke, posebno noću. Sa svjedokom su bili zatvoreni, njegov brat i još 'neki' rođaci. 4 februara 1993 godine, njegov brat je odveden u 'živi štit' odakle se više nije vratio a o njegovoj sudbini ni danas ne zna ništa. Optuženi Rašević ga je jednom prilikom 'izdvojio' i na taj način spasio od odvođenja u 'živi štit'.

Razmjenjen je 10 oktobra 1994 godine sa još deset zatvorenika, a prije odlaska, Rašević ih je pozdravio i ispratio na autobus. Na Kuli su u autobus ušla dva vojnika, koji su uz repetiranje pušaka naredili da se Bus vrati u Miljevinu, gdje ih je Rašević sačekao, ponovo kontaktirao zatvor „Kula“ i uspio dogovoriti da ih tamo prihvate i nakon 4 dana odvedu na Most „Bratstvo i jedinstvo“ gdje su i razmjenjeni.

Tužiteljica Vesna Ilić je pokušala da, od svjedoka, sazna, ko je umjesto njega otišao u 'živi štit' a nakon što ga je Mitar Rašević 'spasio'. Svjedok na to pitanje nije znao odgovor. Svjedok se sjeća da je jedini koji je pobjegao iz KPD „Foča“, za vrijeme njegovog boravka, bio Zeković Ekrem.

15. 01. 2008. – iskaz svjedoka odbrane

Izveštaj: Eldar Jahić, IDC – Sarajevo, regionalni tim za praćenje suđenja

Na glavnom pretresu 15.01.2008. godine nastavljeno je saslušanje svjedoka odbrane optuženog Mitra Raševića. Za današnje ročište bilo je predviđeno saslušanje dva svjedoka Radomir Dolaša i Milutina Tijanića. Zbog bolesti svjedok Radomir Dolaš je otkazan a naknadno je dogovoreno da Odbrana odustaje od ovog svjedoka jer su mišljenja da neće iznijeti nikakve nove činjenice vezane za ovaj slučaj.

Svjedok Milutin Tijanić

Milutin (Vladimir) Tijanić rođen 1948 god.u mjestu Lužine, Crna Gora, po zanimanju profesor Sociologije. Radni vijek je počeo 1972 god. u Foči kao vaspitač i na tom mjestu ostaje do 1978 godine kada postaje načelnik službe za prevaspitanje, koju dužnost obnaša do 1992 i izbijanja rata kada se priključuje Vojsci RS. Na vojnoj dužnosti ostaje do polovine 1993 godine kada se vraća i preuzima mjesto zamjenika upravnika. Na toj dužnosti ostaje do 2001 godine kada ide u Ministarstvo pravde gdje radi kao inspektor na poslovima reforme zatvorske uprave.

Diretno ispitivanje

Artiljerijsko djelovanje po KPD 'Foča'

Rat u Foči počinje 8. aprila 1992. godine kada je bio vraćen sa barikade koju su podigli muslimanski teritorijalci u Donjem Polju. Nakon što je taj dan vraćen kući, sljedeći je nesmetano došao na posao jer je barikada u međuvremenu već bila uklonjena. Nakon što je 9. aprila '92 došao na posao zatekao je optuženog Raševića, kolegu Aliju i tadašnjeg upravnika Radojicu Tešović, u prilično ozbiljnoj situaciji, obzirom da je sve mirisalo rat, te je odlučio da sa njima ostane u KPD Foča i pokuša pronaći najbolje rješenje. To je vrijeme kada su već bile formirane nacionalne stranke i svi sukobi u društvu na tom 'polju' su se reflektovali i 'prelamali' preko KPD-a i osuđenika. Svjedok lično je bio član SDP-a a za optuženog Mitra Rašević kaže da je djelio ista ili bar slična politička uvjerenja.

KPD je bio između dvije sukobljene strane i tih dana je bio izložen artiljerijskom djelovanju kako od strane srpske artiljerije tako i muslimanske.

Zbog artiljerijskog dejstva i opasnosti po živote svih koji su bili zatečeni u KPD 'Foča' sa upravnikom Doma je dogovren transfer osuđenika iz KPD-a 'Foča' u ženski zatvor koji je imao atomsko sklonište kapaciteta 200-300 osoba. Prilikom transfera u ženski zatvor, osuđena lica su prevožena sa 2-3 vozila tipa 'Furgon', a kako nije postojao siguran prolaz kroz Foču do ženskog zatvora, kontaktirali su i dobili garancije od TO da neće pucati niti ometati transfer. Iako su tražili, osoblje KPD-a nije dobilo nikakvu pomoć od tadašnje Vlade BiH.

Nakon što su ostali par dana u ženskom zatvoru u Foči, osoblje je odlučilo da je najbolje da se prebace negdje gdje je sigurno, u ovom slučaju u KPD 'Spuz' u Crnoj Gori. Osuđenicima koji nisu željeli da idu u Crnu Goru, ponuđeno je da ostanu, prije svega muslimanima, Hrvatima i Albancima.

Kada se svjedok vratio u Foču 26/27 aprila u toku je bila mobilizacija Srba i njihovo raspoređivanje u vojne jedinice sa ratnim rasporedom. Svjedok se odazvao mobilizaciji i bio je vojno angažiran i raspoređen u vojnu jedinicu.

U to vrijeme za upravnika KPD 'Foča' je bio postavljen Milorad Krnojelac iako za to nije ispunjavao osnovne uslove. Nakon 15-16 mjeseci svjedok je razdužen i ponuđeno mu je novo radno mjesto, na dužnosti zamjenika upravnika KPD-a 'Foča'. Sam svjedok je bio iznenađen ovom ponudom, obzirom da nije bio član vladajuće SDS partije ali je ipak nakon par konsultacija i razgovora to mjesto prihvatio. Kao zamjenik upravnika bio je nadležan i zadužen samo za lica koja su po rješavanju nadležnih sudova izdržavali kaznu zatvora ili mjeru pritvora. U njegovoj nadležnosti se nisu nalazila lica muslimanske nacionalnosti koje su nazivali 'ratnim zarobljenicima', a koji su zapravo bili zatočeni civili iz Foče.

Kada je 1. septembra 1993 godine stupio na dužnost zamjenika upravnika KPD-a na mjestu komandira straže zatiče optuženog Mitra Raševića.

Rašević nije imao efektivnu kontrolu

Svjedok je istakao da po raspodjeli dužnosti i opisu radnih mjesta, optuženi Rašević nije mogao imati efektivnu kontrolu i nije mogao uticati na ishranu osuđenika, njihovu zdravstvenu zaštitu, higijenu, raspoređivanje osuđenika na radne obaveze kao ni nad slanjem osuđenika u 'samice'. To je bila nadležnost i dužnost upravnika zavoda ili osobe koju on ovlasti. Svjedok ističe da su zatočeni muslimani obavljali jednako teške poslove kao i svi ostali osuđenici koji su tu bili na redovnom izdržavanju kazne. Isto tako svjedok je spomenuo da komandir straže po svim propisima po kojima je djelovao KPD 'Foča' nije mogao da izriče disciplinske sankcije poput slanja osuđenika u samicu, nego je samo mogao da po naredbi upravnika pušta ljude iz samice.

Radno vrijeme u KPD 'Foča' je bilo od 7-15 sati nakon čega bi smjenu preuzimao dežurni koji bi o svim dešavanjima sastavljao izvještaje i slao ih upravniku i njegovom zamjeniku. Iz tih izvještaja se imalo uvid u situacije poput razmjena, dolazaka, izlazaka iz KPD, održavanja kućnog reda i dr.

Tokom rada u KPD 'Foča' svjedok nikad nije osjetio da Mitar Rašević ljude dijeli po nacionalnosti, vjerskoj i drugoj pripadnosti. Osuđena lica svih nacionalnosti su imala veliko povjerenje u Mitra Raševića a on to povjerenje nikada nije iznevjerio.

Tužiteljica Vesna Ilić je željela znati da li se svjedok upoznao sa situacijom u KPD 'Foča' obzirom da je par puta boravio u KPD prije nego je stupio na dužnost zamjenika Upravnika. Tokom posjeta svjedok se susretao sa tadašnjim upravnikom Krnojelcem ali ne i osuđenima. Tužiteljicu je zanimalo i da li je svjedok mogao izabrati između radne i vojne obaveze. Upravnik KPD 'Foča' '92 godine je bio Tešević Radojica koji je poslije, iz svjedoku nepoznatih razloga smijenjen, što je bio svojevrsan šok jer je Tešević bio nepristrasan i pošten. Svjedok navodi da je mogući razlog i taj što je početkom Aprila '92 godine Tešević uništio višak naoružanja koje je KPD 'Foča' posjedovao, a kojeg su se pokušale domoći sukobljene strane. Svjedok je izjavio da su stražari imali pristup 'ratnim zarobljenicima' jednako kao i osuđenima iako je bilo rečeno da će se o 'ratnim zarobljenicima' tj. zatočenim muslimanima brinuti isključivo Vojska RS. Upitan za status koji su imali zatočeni muslimani, svjedok je izjavio da ne može definisati taj status ali da se za njega ne može reći da su to bili ratni zarobljenici jer nikome od njih nije suđeno niti su tu bili na osnovu izrečenih presuda. Svjedok ističe da je jedini mogući razlog njihovog zatočenja bilo to što su muslimani. Kućni red koji se imao poštovati u KPD, bio je namjenjen za sva lica, ali obzirom da se status zatočenih lica nije znao, tužiteljica nije sigurna da li se Pravilnik o kućnom redu mogao primjenjivati i na zatočene muslimane jednako kao i na druga osuđena lica.

22. 02. 2008. – Završne riječi Tužilaštva i Odbrane

Izveštaj: Eldar Jahić, IDC – Sarajevo, regionalni tim za praćenje suđenja

Na glavnom pretresu održanom 22.2.2008.godine iznešene se završne riječi tužilaštva gdje se tužiteljica Vesna Ilić osvrnula na kompletan tok postupka kao i materijalne dokaze koji su pred Sudskim vijećem predstavljani.

Završne riječi Tužilaštva – Tužiteljica Vesna Ilić

Svjedočim u svoje i u ime svih nestalih

U završnoj riječi, koje je trajalo oko 3 sata, tužilaštvo se osvrnulo na kompletan tok postupka uključujući i desetine iskaza svjedoka od kojih su samo njih 4 svjedočila bez ikakvih elemenata zaštite. Tokom procesa predstavljene su stotine materijalnih dokaza od kojih je Sudsko vijeće odbilo samo dva: Materijalni dokaz 8 i 167, zato što su njegovi autori ostali nepoznati.

Optuženi su bili dio 'Udruženog zločinačkog poduhvata' koji je za imao za cilj deportacije, prisilno preseljenje civila, zatvaranje, mučenje, prisilni nestanak osoba i druga nečovječna djela čime su počinili krivično djelo Ratnog zločina protiv civilnog stanovništva iz čl. 172. st. 1 KZ BiH.

S ciljem da potvrdi navode optužnice, tužiteljica je citirala svjedoke koji su svoj iskaz dali pred Sudskim vijećem:

SVJEDOK 115: „KPD je bio logor“

SVJEDOK 111: „KPD je bio koncentracioni logor“

SVJEDOK 85: „Uslovi su bili nikakvi“.

SVJEDOK 58: „Znam razliku između logora i zatvora“.

SVJEDOK 139: „KPD je bio logor i tu sam bio samo zato što sam bio musliman“.

SVJEDOK 119: „Logor“

SVJEDOK 76: „Mjesto gdje je zatočen bez razloga i Obren Obrenović mu je rekao da mu ne valja ime“.

SVJEDOK 153: „Zarobljeni pripadnik ABiH je jedino znao da je zbog toga zatočen“

Tužilaštvo je naglasilo da se nikakav kućni red nije poštovao prema zatočenicima i da je bio svima na usluzi kako civilnoj policiji, vojsci RS-a, vojnoj policiji, službama bezbjednosti i drugima.

Tužilaštvo se u daljem izlaganju bavilo primjenom materijalnog krivičnog prava i odredbi o krivičnoj odgovornosti i kažnjavanju i umišljaju podstrekača, pomagača. Tom prilikom je naglašeno da se pomagač kao i podstrekač smatraju saizvršiocima u širem smislu te se kao takvi i kažnjavaju u granicama kazne predviđene za učinioce.

Krivična odgovornost nadređenih se prenosi i na svo činjenje podređenog i odgovaraju u slučaju nečinjenja tj. ne preduzimanja mjera da se to spriječi ili kazni. Nadređeni je bio dužan da zna, poduzme istragu i kazni a imao je efektivnu *de jure* i *de facto* kontrolu. Služba straže je bila nadležna za sigurnost, pratnju, red i mir, kao i nadzor nad zatvorenim licima a na čelu te službe se nalazio optuženi Rašević. Svjedok 138 je kao bivši uposlenik KPD rekao: „Komadant straže je odgovoran za unutarnje i vanjsko obezbjeđenje, nadređen svim čuvarima, a podređen jedino upravniku i zamjeniku“.

Tužiteljica je istakla da je stražar Burilo pretukao nekoliko svjedoka. Pored Burila, zatočenike su tukli Obren Obrenović, Matović Zoran i Stevanović Predrag.

Više puta su stražari prisustvovali i posmatrali vojnike VRS koji su maltretirali i tukli grupu zatočenika a jednom prilikom optuženi Rašević je to zaustavio.

O svom boravku u samicama su svjedočili svjedoci: SV250, 76, 71, a iz samica ih je poslije intervencije puštao optuženi Rašević.

Svjedok 162 je izjavio da ga je tukao stražar Vuković koji ga je i zatvorio u samicu iz koje ga je kasnije pustio optuženi Rašević. Svjedok 210 je izjavio da je Savo Todović slao ljude u samice.

Nakon pokušaja bijega Zeković Ekrema istog su tukli Savo Todović, Burilo i Milutinović a određeno mu je 28 dana samice.

Tužilaštvo je ostalo pri tvrdnji da je kroz KPD „Foča“ prošlo više od 700 civila čiji je jedini 'griješ' bio to što su muslimani. Odnos prema njima bio je mnogo lošiji nego prema osuđenima srpske nacionalnosti. Zatočenici su malterirani i 'kažnjavani' zbog svega i svačega, između ostalog i zbog kriške hljeba, uzetog ćebeta za spavanje i sl. čime se svjesno radilo o stvaranju i održavanju loših uslova života. Među zatočenicima koji su bili zlostavljani bili su Enes Hadžić, Džamalija Haso, Kubač Ševko, Šandal Ibrahim.

Tužiteljica se osvrnula na progon i deportaciju 35 muškaraca koji su prevezeni u Crnu Goru i nakon toga vraćeni u BiH, kojom prilikom je 20 njih nestalo tj. pobijeno.

Jedan od značajnijih događaja koji je obilježio zatočeništvo u KPD „Foča“ je bilo navodno branje šljiva na koje su jednom prilikom odvedeno 40-ak osoba. Pod izgovorom da idu na branje šljiva stražar Pljevaljić je po spisku prozvao civile koji su poslije odvedeni u nepoznatom pravcu i za njihovu sudbinu se do danas ništa ne zna. U tu potvrdu su svjedočili jedini svjedoci bez zaštitnih mjera Hamza Žujo, vještak sudske medicine, i Amor Mašović, predsjednik Federalne komisije za traženje nestalih, koji je izjavio da po podacima kojima raspolaže svaki 4. zatočenik nije živ napustio KPD „Foča“.

Tužilaštvo je ostalo pri svim tačkama optužnice uvjeravajući Sudsko vijeće da su optuženi odgovorni jer su znali. Morali su znati jer se to dešavalo pred njihovim očima. Mirno su posmatrali kako policija i vojska ulazi u KPD „Foča“, maltretira i odvodi nedužne civile.

Sistem protivpravnog zatočenja je dokazan van razumne sumnje i odgovornost podstrekača, pomagača kao i saizvršilaštva, a svjesno su učestvovali i podržavali sistem koji je bio diskriminatorski. Na indirektan način učestvovali su na spomenutim aktivnostima što ih čini saizvršiocima, dok se lična odgovornost ogleda u tome da su prihvatili tj. saglasili se sa zločinačkim planom i djelili su namjeru sa glavnim organizatorima. Znali su da su tu svi civili

kojima nije nikad suđeno niti im je rečeno zašto su tu zatvoreni. Znali su za samice, maltretiranja, odvođenja, rad, deportacije, 'branje šljiva' itd. Znali su i odgovorni su.

Ovim su bili dio udruženog zločinačkog poduhvata II kategorije jer su bili svjesni da kroz položaj vlasti unutar sistema logora pomažu održavanju diskriminatorskog sistema, a kao vlast unutar sistema logora bili su dužni da spriječe mučenje, olakšaju nehumane uslove života.

Tužilaštvo ne nalazi niti jednu olakšavajuću okolnost jer takve okolnosti nisu imale ni 700 zatočenih osoba te stoga Tužilaštvo traži od Sudskog vijeća da optužene oglasi krivima i da im izrekne kaznu dugotrajnog zatvora.

Optuženi posjeduju državljanstva Republike Srbije te stoga Tužilaštvo, zbog straha od bjekstva predlaže produženje pritvora do pravosnažnosti presude.

Pitanja člana Sudskog vijeća Brilman Paul Melchior

Člana Sudskog vijeća Brilman Paul Melchiora je zanimalo da li Tužilaštvo smatra da su sve tačke optužnice dokazane na šta je tužiteljica odgovorila potvrdno. Dalje je Brilmana zanimalo šta Tužilaštvo podvodi pod koncept udruženog zločinačkog poduhvata, na šta je tužiteljica rekla da je to način izvršenja krivičnog djela a ne samostalno krivično djelo jer osnova za ovaj koncept nalazi se u Krivičnom zakonu BiH, gdje udruženi zločinački poduhvat nije pravno formulisan u ovom smislu, ali da se koncept može konstruisati iz čl. 180 st.1 KZ BiH.

Završne riječi Odbrane – Branilac Slaviša Prodanović

Rašević zaslužuje slobodu

U svojoj završnoj riječi Odbrana Raševića se osvrnula na optužnicu i njene nedostatke ističući kako je to primjer studentima Pravnog fakulteta kako se optužnice ne trebaju pisati. Odbrana je sporila da je Todović sastavljao spiskove, a da je Rašević imao odgovornost i puštao policiju i vojnike u krug KPD „Foča“ čime je učestvovao u sistemu kažnjavanja.

Odbrana je mišljenja da Rašević nije imao ništa sa vojskom ni policijom niti je tužilaštvo ponudilo niti jedan dokaz da je Rašević imao kontrolu nad ulaskom u krug KPD i da je Todović sastavljao spiskove.

Odbrana je insistirala na izjavama svjedoka koji su svjedočili kako je Vojna policija bila ta koja je maltretirala zatočenike a ne zatvorska straža.

Odbrana ne osporava premlaćivanja koja su se dešavala u KPD samo odbija vezu Raševića sa tim događajima. Civili su najviše odvođeni nakon što je ranjen sin Milorada Krnojelca, upravnika KPD (osuđenog pred ICTY na 15 god).

U odbranu optuženog Raševića branilac Prodanović citira „svjedoka 85“: “U KPD je ulazio ko je stigao, uglavnom 'bezbjednjaci' koji su ih tukli, odvodili i ubijali, dok su stražari samo odvodili. Stražari nisu mogli nikoga spriječiti da uđe u KPD, a odobrenja za ulazak su dobijali od komande VRS.

Odbrana je spomenula da je Rašević jednom prilikom okupljenim zatočenicima rekao da mu prijave sve incidente sa stražarima, a ovi to nisu učinili vjerovatno iz straha od represije drugih stražara.

Zatočenici su iz KPD „Foča“ izvođeni po naredbi Marka Kovača, a Rašević nije imao mogućnost da odbije takav zahtjev.

Kada je riječ o nehumanim uslovima koji su vladali u KPD-u odbrana tvrdi da Uprava uopšte nije imala kontrolu nad hranom i lijekovima koje je VRS dostavljala KPD po sopstevnom nahodjenju, tako da Uprava nije ni bila u mogućnosti da te nehumane loše uslove učini boljim. Kad su imali priliku, Uprava je od Crvenog krsta tražila da se dostavi hrana i lijekovi za zatočenike.

Pobijajući tačku optužnice koja tereti optuženog Raševića za prisilan rad i teške uslove pri radu, odbrana je citirala svjedoke koji su tvrdili da su dobrovoljno išli na rad jer je to bila prilika da se barem na kratko napuste zidovi KPD, a i ishrana takvih dobrovoljaca je bila bolja.

Advokat Prodanović je naglasio kako ne može da vjeruje da Tužilaštvo nije uspjelo naći niti jednu olakšavajuću okolnost kod Raševića, napominjući da ni jedan svjedok optužbe nije imao ružnu riječ na račun njegovog branjenika.

Branilac optuženog traži od Sudsko vijeće da vrati slobodu Raševiću jer to ovaj čovjek i zaslužuje, stoga poziva Sud da donese oslobađajuću presudu.

Završne riječi optuženog Mitra Raševića

Optuženi Mitar Rašević je u svojoj završnoj riječi istakao da mu je drago što se proces bliži kraju jer je 3 i pol godine u pritvoru a od porodice je odvojen 4 i pol godine. Kad je bio u Haagu vršen je pritisak na njega da prizna krivicu i pri tome su mu 'prijetili Sudom BiH u Sarajevu'. Tokom procesa nije čuo ni od jednog svjedoka da je o njemu imao ružnu riječ ili loše mišljenje, ističući da je to zato što su svi znali da je pomagao svima kojima je mogao. Tom prilikom je citirao svjedoka koji je rekao: "Nema tog čovjeka kojeg Rašević nije pomogao".

Rašević je u završnoj riječi rekao da ni po cijenu sopstvenog života nije mogao spriječiti da nekoga odvedu u 'razmjenu' ili branje šljiva poslije čega im se gubio svaki trag.

Teško mu pada kada ga nizivaju 'pripadnikom zločinačkog poduhvata' jer je početkom Aprila '92 godine uništio svo naoružanje u KPD „Foča“ umjesto što ga je ustupio nekoj od strana u sukobu i u ratu se nije svrstavao ni na jednu stranu nastojeći da svoj posao radi pošteno i savjesno kako je radio čitav svoj život.

Rašević ističe da je prolazio kroz barikade da bi došao na posao i skupa sa zatvorenicima je proživljavao granatiranja i sve probleme. To je bilo vrijeme kada su se svi svrstavali na neku 'svoju' stranu.

Rašević se osvrnuo na tačku optužnice koja ga tereti za stvaranje teških uvjeta za zatvorenike naglašavajući da apsolutno ništa nije bilo pod njegovom ingerencijom i ni na šta nije mogao uticati osim na komandu nad stražarima. Sve odluke je donosila Uprava, a njegovo je bilo samo da te odluke izvršava i poštuje.

Svima je pomagao koliko je mogao i koliko je imao hrabrosti jer bi i sam imao velikih problema da se za to saznalo. Za mnoge ta pomoć nije bila dovoljna, ali on više nije mogao učiniti.

Žao mu je što pred ovim Sudom ne vidi one koji su zaista bili odgovorni za sve ono što se dešavalo u Foči tokom '92 god., jer se njemu na teret stavljaju djela drugih koji danas slobodno šetaju. Rašević kaže kako nikad ljude nije razlikovao na osnovu nekih 'izvitoperenih' kriterija koji su se početkom rata nametali kao presudni.

Suosjeća sa svim porodicama nastradalih i svime što su proživjeli i nikad se nije slagao da su zatočena lica zapravo ratni vojni zarobljenici i on lično ih nikada nije tako tretirao.

Svoju odbranu optuženi Rašević je završio riječima da će u slučaju osuđujuće presude biti nanесena dvostruka nepravda. Prva bi bila osuda njega koji nije kriv za djela koja mu se stavljaju na teret, a druga i po njemu mnogo veća predstavljala bi nepravda nanесena porodicama nastradalih i svim zatočenicima koji time neće dobiti željenu satisfakciju jer će pravi krivci ostati nekažnjeni.

Završne riječi Odbrane – Branioци Mladen Šarenac i Jovan Debelica

Odbrana optuženog Save Todovića

Odbrana optuženog Save Todovića je insistirala na tvrdnji da Tužilaštvo nije van razumne sumnje uspjelo dokazati njegovu krivičnu odgovornost jer su općinski krizni štabovi imali mehanizme preko kojih su ostvarivali politiku SDS-a prema nesrbima, a takve inkriminacije se stavljaju na teret optuženima. Uposlenici KPD „Foča“ nisu učestvovali u isljeđivanju zatočenika jer su se takve aktivnosti radile preko vojne komande, koja je imala apsolutnu kontrolu nad KPD, koji je za te potrebe bio samo servis vojne komande.

Obrana Todovića se osvrnula i na primjenu materijalnog krivičnog prva smatrajući da se ima primjeniti Krivični zakon Socijalističke republike BiH, koji je u vrijeme učinjenja krivičnog djela, gdje je kao najteža kazna zatvora propisana kazna od 20 god., dok je novim KZ BiH kao najniža kazna predviđena kazna od 10 god., do 45 god. kao kazna dugotrajnog zatvora.

Obrana smatra da Sudsko vijeće ima primjeniti odredbu o primjeni vremenskog važenja KZ i primjeni blažeg zakona. U ovom slučaju KZ SBiH, koji je važio u vrijeme učinjenja krivičnog djela te stoga traži od Suda zabranu retroaktivne primjene KZ, pozivajući se na pravno načelo *nullum crimen nulla pena sine lege* koje zabranjuje primjenu KZ na djela koja nisu bila propisana kao krivična djela u vrijeme njihovog počinjenja.

Obrana Todovića nakon toga je osporavala namjeru Todovića za progonom nesrpskog civilnog stanovništva. Osporavali su postojanje diskriminatorne namjere koja je neophodan element da bi se krivično djelo progona iz čl.172 KZ BiH stavilo njihovom branjeniku na teret.

Za pojedine incidente koji se optužnicom stavljaju na teret Todoviću, u kojima je prijetio i tukao pojedine zatočenike među njima i neke svjedoke, odbrana smatra da je Todović reagovao u afektu i da to nije bilo premlaćivanje nego nekoliko upućenih šamara, 'ništa posebno'.

Obrana je zaključila svoje izlaganje podsjećajući Sudsko vijeće na akuzatorski princip krivično procesnog prava gdje je težina dokazivanja na tužiocu, a ne na odbrani da dokazuje svoju nevinost, pri čemu van razumne sumnje nije utvrđena odgovornost optuženog Todovića te prema pravilu „*in dubio pro reo*“, prema komu ima da se oslobodi optužbi te da odbrana traži oslobađajuću presudu.

Završne riječi optuženog Todovića

Savo Todović se osvrnuo na krivični postupak koji pred Sudom BiH traje 11 mjeseci a od njegove predaje od 14.1.2005 pa do završetka procesa prošlo je više od tri godine. Zbog teškog stanja u kojem se nalazila njegova porodica, pokušavajući da im obezbjedi egzistenciju, nije mogao da se preda prije 2005 godine, ali čim su se stekli uslovi za njihovu egzistenciju, dobrovoljno se predao vlastima Republike Srpske nakon čega je prebačen u Haag.

Todović ističe da je bio na mjestu vršioca dužnosti zamjenika Upravnika KPD „Foča“, a nikad zamjenik Upravnika jer na tu funkciju nikad nije imenovan od strane Ministarstva pravde Srpske republike BiH, koja je tada imenovala Milorada Krnojelca.

Nakon što se Sud uvjerio u stanje imovine optuženog Todovića, dodjelili su mu branioce po službenoj dužnosti sa kojima odbija saradnju od početka procesa smatrajući da se prema njegovoj odbrani odnose površno i neprofesionalno.

Osvrćući se na pojedine incidente u KPD „Foča“ Todović je ostao pri stavu da je prilikom bjekstva jednog od zatočenika učinio sve da ga nađe i vrati u KPD i da mu je time spasio život jer bi vjerovatno stradao u brojnim minskim poljima koja su bila postavljena duž obala rijeka Tare i Drine.

Tom prilikom je ispitivao pojedine zatočenike i sve koji su mogli biti upoznati s njegovim bjekstvom u afektu i povišenim tonom, a nikome nije prijetio niti nanosio bilo kakve povrede.

Todović kaže da je tačno da je pravio spiskove za rad u rudniku, ali niko nije radio duže od 6 sati i više od 3 dana, a pored toga imali su bolju ishranu. Stoga zamjerava svojim braniocima kao i sadašnjoj upravi KPD „Foča“ koja nije kooperativna i nije ustupila nikakav dokument koji bi mu koristio u odbrani.

Ne osporava dio optužnice koji se tiče prinudnog rada na kući Milorada Krnojelca, ali s tim nema nikakve veze, nego se kao V.D. zamjenika Upravnika tome i tada protivio.

Optuženi Todović je komentarisao i vjerodostojnost svjedoka koji su svjedočili kako su ga vidali u krugu KPD „Foča“ između ostalog i 5.oktobra '94 tvrdeći da je bilo nemoguće njega vidjeti u KPD tog dana jer je to godišnjica stradanja njegovog brata, kada on nije radio.

Todović je zamjerio Sudskom vijeću i način na koji je izvršena rekonstrukcija u KPD „Foča“ 3.11.2007.god. kada je njegovo prisustvo bilo ograničeno i djelimično jer nije prisustvovao rekonstrukciji u nekim objektima u krugu Doma.

I zaključujući svoju odbranu Todović se osvrnuo na svoju tešku socijalnu situaciju u porodici, nezaposlenoj ženi, bolesnoj majci, dvoje djece s kojima je živio u stanu od 35m2 dodjeljenom od KPD „Foča“. Vrijednost imovine procjenjena je na 0 KM te su mu stoga dodjeljeni branioci po službenoj dužnosti i ta informacija je lako provjerljiva.

Čitav život je radio pošteno, nije nikad bio licemjer ni dvostrana ličnost, najbolji prijatelji su mu bili muslimani. Još jednom koristi priliku da se zahvali tužilaštvu, sudskom vijeću, tehničkom osoblju, Raševiću, Prodanoviću, braniocima po službenoj dužnosti i spreman je prihvatiti bilo kakvu odluku Sudskog vijeća.

28. 02. 2008. - PRESUDA

Izveštaj: Eldar Jahić, IDC – Sarajevo, regionalni tim za praćenje suđenja

Šesnaest mjeseci od prvog stupanja Mitra Raševića i Savo Todovića pred Sud BiH, a više od 36 mjeseci od kada se nalaze u pritvoru, okončan je dokazni postupak protiv bivših rukovodilaca KPD 'Foča.

Izricanje presude u predmetu Mitar Rašević i drugi

Prema navodima optužnice Mitar Rašević i Savo Todović su od aprila 1992. do oktobra 1994. godine učestvovali u širokom i sistematičnom napadu vojske i policije Republike Srpske, kao i paravojnih formacija, usmjerenom protiv civilnog nesrpskog stanovništva na širem području općine Foča. Optužnica navodi da su optuženi, zajedno sa upravnikom KP doma „Foča“, stražarima i drugim osobama, učestvovali u udruženom zločinačkom poduhvatu čiji je cilj bio zatvaranje Muslimana i drugih nesrpskih civila iz Foče i okolnih područja u nehumanim uslovima u KP domu „Foča“.

Sud BiH je izrekao prvostepenu presudu u predmetu Mitar Rašević i drugi, kojom su Mitar Rašević i Savo Todović oglašeni krivim za krivično djelo zločin protiv čovječnosti. Mitar Rašević osuđen je na kaznu zatvora u trajanju od osam (8) godina i šest (6) mjeseci, a Savo Todović na kaznu zatvora u trajanju od dvanaest (12) godina i šest (6) mjeseci.

U izreci presude, između ostalog stoji:

Mitar Rašević, kao komandir straže zadužen za nadzor nad najmanje trideset sedam (37) zatvorskih stražara i Savo Todović, kao zamjenik upravnika KP doma „Foča“, u periodu od aprila 1992. godine do oktobra 1994. godine, učestvovali su u održavanju sistema kažnjavanja i zlostavljanja zatvorenika. Početkom jula 1993. godine, Savo Todović je zajedno sa drugim stražarima zlostavljao i tukao lancem po rukama jednog zatvorenika. Nadalje, u izreci presude stoji, da su stražari pod komandom Mitra Raševića, te civilni i vojni policajci, ulazili u KP dom „Foča“ i palicama, motkama i pesnicama udarali zatvorenike, ispitujući ih na taj način o skrivenom oružju. U periodu od aprila 1992. godine do oktobra 1994. godine, Mitar Rašević i Savo Todović su doprinosili stvaranju i održavanju loših životnih uslova u logoru. Savo Todović je prijetio nanošenjem teških tjelesnih povreda u slučaju povrede zatvorskih pravila, pokušaja bjekstva ili odbijanja rada. Zatvorenici su svo vrijeme bili zaključani u ćelijama, izuzev za

vrijeme postrojavanja i odvođenja u kantu ili radne obaveze. Korištene su i samice kao sredstvo zastrašivanja i prijetnji. U ovakvim uslovima, zdravlje zatvorenika je bilo ozbiljno narušeno, te su tako u aprilu ili maju 1992. godine dva (2) zatvorenika podlegla, jedan (1) je podlegao usljed premlaćivanja, dok je jedan (1) od zatvorenika izvršio samoubistvo vješanjem.

Mitar Rašević i Savo Todović su u periodu od maja 1992. godine do oktobra 1994. godine učestvovali u stvaranju sistema prisilnog rada. Ovom prilikom Mitar Rašević je nadgledao njihove zadatke unutar i van KP doma i raspoređivao stražare koji će ih odvoditi na rad, dok je Savo Todović sastavljao spiskove zatvorenika koji će raditi na određenim lokacijama i lično raspoređivao zatvorenike na radne zadatke. U periodu od jula 1993. godine do oktobra 1994. godine, iz KP doma "Foča" prebačeno je oko osamdeset (80) zatvorenika u zatvorske objekte u Kalinovik, Rudo i "Kula", tako da u KP domu "Foča" nije ostao nijedan zatvorenik, jer je Mitar Rašević dana 4. ili 5. oktobra 1994. godine lično transportirao oko šezdeset (60) zatvorenika u zatvorski objekat "Kula". Dana, 17. septembra 1992. godine ili oko tog datuma, između trideset pet (35) i šezdeset (60) zatvorenika je izvedeno van kruga KP doma, navodno na branje šljiva i odvedeno u nepoznatom pravcu. U periodu od juna 1992. godine do marta 1993. godine, najmanje dvije stotine (200) zatvorenika muslimanske nacionalnosti, kao i drugih zatvorenika nesrpske nacionalnosti, prebačeno je na nepoznata mjesta.

Optuženi se oslobađaju optužbe da su u periodu od aprila 1992. godine do oktobra 1994. godine učestvovali u uspostavljanju i održavanju sistema kažnjavanja i zlostavljanja zatvorenika počinjenog od strane stražara te civilne i vojne policije i vojnika. U toku aprila i maja mjeseca 1992. godine, nakon što su pripadnici vojne policije uhapsili i priveli u KP dom "Foča" troje (3) civila, ispitivali su ih i tukli kako bi iznudili priznanje da su članovi SDA. Jedan od civila se od premlaćivanja onesvijestio dva puta. Najmanje u dva navrata stražari i vojni policajci su mučili i premlatili jednog (1) zatvorenika. Isti je tom prilikom zadobio povrede u vidu preloma tri rebra. Nadalje, stražari i vojni policajci su zlostavljali još sedam (7) zatvorenika, od kojih su jednom polomili vilicu i odveli ga u samicu.

Obzirom da tužiteljica određene tačke optužnice nije ni dokazivala, Sudsko vijeće ih nije ni uzelo u razmatranje prilikom izricanja presude.

Optuženima se u izrečenu kaznu uračunava i vrijeme koje su proveli u pritvoru prema odluci MKSJ i rješenja Suda BiH, počevši od 15. augusta 2003. godine za optuženog Mitra Raševića, a od 15. januara 2005. godine za optuženog Savu Todovića, pa do upućivanja na izdržavanje kazne. Branioci optuženih Prodanović i Šarenac su nezadovoljni presudom najavili žalbu koju će predati u zakonskom roku od 15 dana nakon prijema presude u pisanoj formi.

Ovaj predmet je prema odluci Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju od 4. septembra 2006. godine ustupljen na dalje postupanje vlastima BiH. Optuženi su 3. oktobra 2006. godine prebačeni na teritoriju BiH.

Izvjestavanje medija

Štampani i elektronski mediji

Među dnevnim listovima Oslobođenje i Dnevni avaz su najviše pažnje posvetili izvještavanju u predmetu 'Rašević i drugi'.

Dnevni avaz i *Oslobođenje* od prvog pojavljivanja pred Sudom BiH i izjašnjavanja o krivici 12.1.2007. pa do čitanja presude 28.2.2008., s tim što je Dnevni avaz samo registrirao glavne pretrese, dok se Oslobođenje opširnije bavilo slučajem i tako izvještavalo o njemu. I dok bi čitalac iz Oslobođenja mogao dobiti neophodne i ključne informacije o slučaju, to kod izvještavanja Dnevnog avaza nije moguće.

Poseban tekst je objavljen u *Oslobođenju* 23.2.2008. sa osvrtom na činjenični opis djela kao i provedeni dokazni postupak i završnu riječ Tužilaštva gdje je tužiteljica Vesna Ilić zatražila kaznu dugotrajnog zatvora za oba optuženika. Pod naslovom „**Zatražena kazna dugotrajnog zatvora**“ i podnaslova „Savo Todović je zatvarao ljude u samicu, tukao ih...“ i „Mitar Rašević znao je sve ali je bio dio sistema koji mora preživjeti“ novinarka Oslobođenja pod izdvojenim tekstom govori o nepostojanju olakšavajućih okolnosti jer ih „nisu imale ni žrtve“. Pored ovog teksta Oslobođenje prenosi i opširan tekst o presudi donoseći u naslovu '**Raševiću i Todoviću 21 godina zatvora**' gdje je, u izreci presude, kojom se optuženi proglašavaju krivim, između ostalih okolnosti naglašeno da se kazna zatvora za optuženog Raševića ublažava ispod zakonskog minimuma, ne precizirajući razloge za takvu odluku.

Dnevni avaz je u tekstu od 28.2.2008.godine donio, uz informaciju o kazni zatvora, reagovanje predsjednice Udruženja „Žena / žrtva rata“ koja kaznu smatra malom i neprimjerenom. U naslovu stoji **Hasečić - Malo im je i smrtna kazna**, a u tekstu je prenesena izjava Bakire Hasečić, predsjednice Udruženja koja iznosi kritike na račun Suda BiH i visinu izrečene kazne.

Pored Oslobođenja i Dnevnog avaza, izvještavanjem se bavio i BIRN/ Balkanska istraživačka novinska mreža koji su poslije svakog dana trajanja procesa objavljivali kratke i objektivne izvještaje na svojoj web stranici www.bim.ba.

Elektronski mediji su se malo zanimali za slučaj, prenoseći tek informacije o transferu optuženih iz Haaga u BiH, izjašnjavanju o optužnici, kao i kratku informaciju o presudi i izrečenoj kazni.